

Kresnice.

Pisma.

I.

Mesec je vstal izza daljne strehe.
Na oknu slonim in čakam nate.
Oči sem zaprla in sanjam. Vse zlate
so sanje. A če le korak odmeva
po tlaku, se stresem in gledam. Dozdeva
se mi, da si ti. Takó mi minute
bežijo in ure; takó mi noči vse prečute
bude hrepenenje, ne dajo utehe.

II.

Ko šel si od mene, so bile vse vroče
mi rōke in v drobnih še popkih iz vaz
so rože kipele. Na mizi osuti
zdaj listi ležijo. Ah, zdaj šele čuti
srcé, da te ni. Zastonj te zdaj čakam.
Mraz mi je v duši in z mrzlimi prsti
tržem te liste škrlatne in plakam,
in ko stiskam vanje svoj blede obraz,
se zdi mi, da tržem na tvoji jih krsti.

III.

Že pozna je noč, ko ti pišem. Ah, noč ne
prinaša
mirú mí, odkar te poznam. Vsako jutro me
zarja
bedečo še najde. Vse dolge noči odgovarja
ti moje nemirno srcé, kar skrivnostno me
vpraša
tvoj glas, ki povsodi ga čujem. Glej, v nočni
tišini

povsodi, povsodi te vidim, dokler se mi dneva
kričeča svetloba prikaže in zopet jaz reva
slonim osamljena na mokri blazini.

IV.

Med svojimi dlanmi večkrat držala
sem tvoj obráz. Ko vanje so se zlile
besede tvoje, moje dlani bile
so kakor iz blestečega kristala
navrhan kelih vina, ki s sladkobo
in svojim vonjem vsako bol omami.

Zdaj ko te ni in sama sem vse dni,
ko sem besede tvoje žejna, žejna
in bolečina srca je brezmejna –

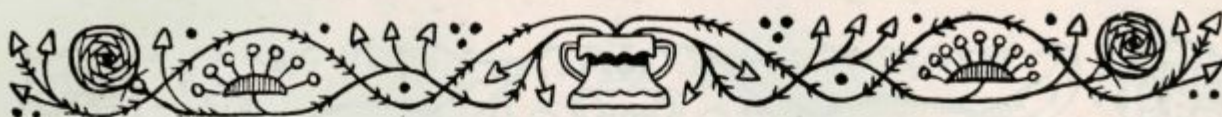
je kelih prazen. In da bolečino
izgube te prenašam, iz oči
zdaj svojih točim v njega grenko vino.

V.

Nikoli morda več mi ne bo moči
te videti. In vendar, da sva ena
sama duša, vem in da nobena
več moč nikoli naju ne razloči.

Spojila v eno sva se v bolečinah,
ki nihče jih ne vidi. Dva vodnjaka
oddaljena vrh zemlje sva. V globinah
pa se le eden v drugega pretaka.

Alojzij Gradnik.

Gudula.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Deklo Francko so kasneje prekrstili za Gudulo. Nazadnje je še sama pozabila, da jo je mati klicala kdaj za Francko. Nič ženskega ni bilo na nji, razen krila in rute. Grob, koščen in prsten obraz, močne, žilave roke, život čokat, hoja trda, čisto moška. Še glas je bil rezek in zadirljiv, brez tiste miline, ki poje zamolklo pod glasom ženske, kadar ji kane v srce slutnja ljubezni.

Delavka je bila. Nihče ni videl ženske, še človeka ne, temveč samo tisto raskavo roko, ki ni vedela že od začetka ne, kaj da je praznik. Prisodili so ji časih dvajset let, časih pa štirideset. Bila je pri hiši kakor žaga ali sekira, o kateri nihče več ne ve, kedaj in od koga in za kakšno ceno jo je bil kupil gospodar.

Ko smo luščili v kuhinji grah, se je veselil hlapec naglas zasmejal.

„Bog vedi, če je bila Gudula kdaj zaljubljena!“

Misel je bila tako čudna in tako prešerna, da smo se spogledali ter se razsmejali do solz. Nekaj zopernaturnega, skoraj nekaj pregrešnega je bilo v taki misli. Razložiti pa se ni dala ta zopernaturnost in pregrešnost.

„Kakor da bi živali dušo prisodil!“ me je spreletelo.

Gudula je stopila v kuhinjo, smeh je bušil vanjo. Pogledala nas je povrsti s svojimi kalnimi očmi, sedla je na mizo, zgrabila je pest stročja, metala zrna v koš, stročnice na tla in se ni zmečila za nikogar.

Lepa gospa Nina se je naskrivaj nagnila k meni.

„V nedeljo pride Lojz, ta sladki, nečimerni Lojz. Zaljubi naj se vanjo... da bomo videli!“

Lica so ji bila narahlo zardela, črne oči so mežikale, život se ji je tresel v pritajenem smehu.

Gudula je bila nenadoma spustila roke v naročje, pogledala zamišljena proti stropu.

„Gospa... kar zdi se mi, da se telica pomišlja!“

Gospa je vzkriknila od prevelike prešernosti, vzdignila se je sunkoma ter pobegnila v izbo.

Luščili smo še pozno v noč, beseda pa ni marala več gladko iz ust. Dušil jo je smeh in dušil jo je občutek, ki mu ni bilo ne pravega imena ne prave podobe. Nekje v globočini se je dramil in motal, poskušal se je vzdigniti, ni se mogel.

II.

Lojz je prišel na počitnice. Sama vriskajoča mladost ga je bila, ki išče in še sama ne ve, kje in kako da bi se razmahnila. Prsa od same radosti zasopla, ustna vroča, oči motne od sanj.

„Ti, Lojz!“ se je sklonila k njemu gospa in se je smehljala. „Ti, Lojz, daj, zaljubi se!“

„Kako bi se še?“ se je zasmejal toplo. „Saj mi je preveč še to eno ubogo srce!“

„Ne!“ je odmahnila gospa. „Ali poznaš Gudulo?“

„Poznam jo!“ se je začudil. Začudil se je, pogledal je nastežaj, nato se je ploskoma udaril po kolenih ter se zasmejal, da so se mu usule solze po licih.

„Neusmiljena si! Ali rad bi vedel, kakšna je taka pomlad... rad bi videl, kako ljubita osat in ljulika!“

Osat in ljulika ljubita brez besed.

Zagoreli, prsteni obraz se ni spremenil, trdi glas se ni omilil, raskave roke se niso nikoli zamislile v naročju.

Gospa se je ozrla na ta čokati život, na ta koščena lica, na te kladivaste roke.

„Rada bi videla!“ se je nasmehnila vroče. Lepi, nečimerni Lojz je stresel z glavo, pogledal je skozi okno z zameglenimi očmi.

„Ni treba!“ je ukazal tiho in zlovoljno. „Še žival... še ta žival...“

Zamahnil je z roko ter šel proti durim.

„Mislim, da ima še žival več ljubezni... polna vedra bi je nam lahko dajala!“

Široko in svetlo je zastrmela gospa.

„Zaljubil se je vanjo!“ je rekel hlapec. „Pa sem dejal, da bo komedija bolj vesela!“

Gospa je nagnila glavo, sklenila roke nad koleno ter se zamislila; ob tej zamišljenosti se je tiho sprehajal po njenih licih bel smehljaj.

„Rada bi videla!“

Kakor blisk nas je ošinilo — njegova dekla je. Ne s tem moškim telesom, ne s tem grobim obrazom, ne s temi razpokanimi ustnicami, ki jih ni mogoče poljubiti; tudi ne s temi težkimi rokami, ki ne znajo božati. Njegova dekla je z vso dušo, ki jo je Bog ji bil dal, kolikor je je bil dal. Njena kri, njena mladost, še njena mati je njegova dekla. Poslušen, na zmerjanje in na bič pripravljen hlapec je vsaka njena misel. „Bog te blagoslovi, če me ubiješ; če bom le mogla, ti umijem še rdeči mezinček, ki je bil tako bel!“

Z nelepim smehljajem, z mežikajočim pogledom izza polzatisnjenih, košatih trepalnic jo je premerila gospa.

„Kaj pa vidva z Lojzom?“

Gudula se je zdrznila sunkoma, nato je planila s svojim rezkim, moškim glasom:

„Rada se imava, če marate vedeti!“

Ponovila je tišje, kakor sama sebi.

„Rada se imava zares, gospa!“

III.

Gudula je napregla, da bi se z Luco peljala v mesto po mleko, meso in zelenjavo in po moje nove sandale.

Lepo jutro je bilo, v solncu pojoče, sama sveta Velika noč.

Od take lepote omamljen, se je Lojz zleknil, zamižal je proti nebu, nato se je ob nenadni misli ozrl na Gudulo.

„Potrpite, Gudula... dajte, da se peljem z vami!“

Gudula je okamenela, s široko odprtimi ustmi je strmel vanj.

„Prav zares, Gudula, rad bi se peljal z vami!“

„Vi, gospod, s takim vozom... in z menoj!“

„Pa si misliva, da je gosposka kočija in da ste vi kočijaž v livreji!“

Skočil je k nji na prečnico, Gudula je pognala. Nad klancem se je še enkrat ozrla na nas,

zmagoslavno, do nebes vriskaje. Nikoli še nisem videl takih oči. Nič pozemskega ni bilo več v njih, čist paradiž je bil tam. Sanje so bile, tako čeznaturno lepe, da jih ni moči popisati.

Gosposka kočija leti po široki cesti, tiho in jaderno, kakor po belem žametu. Od vseh holmov zvoni Veliko noč, polje šumi, poje svatovske pesmi, drevje kraj poti se jima smehljaje priklanja, božje solnce jima lije svoj svetli blagoslov. Njemu in nji, ženinu in nevesti. Nič se ne boj, Gudula, okleni se ga, ženina, tega pravega, tebi zaročenega! Krog pasu ti je ovil levico, nagnil se je k tebi. „Ti sladka moja!“ Nič se ne boj, Gudula, poljubi ga s temi ubogimi, žejnimi ustnicami, ki še nikoli niso poljubile! Tisto besedo mu reci, ki prepeva v tvojem srcu, pa jo je sram, da bi planila na jezik, zavrisnila proti nebu. Reci mu, da ga ljubiš!...

Gospa je temno pogledala za njima.

„To je preveč... tako nisem mislila!“

S slokimi, belimi prti je razcefrala rožo, pometala rdeče lističe v prah.

In je stopila v hišo.

IV.

Najlepši žarek spomladanskega solnca je prisijal naravnost k nam na hrib, že zdaleč nas je blagoslovil s svojim smehljajem, polnim toplote, dobrote in ljubezni.

Lojz je zardel, oči so mu rosno vzplamele.

„Fancy!“

Oblečena je bila v bele čipke, na svetlih, kostanjevih laseh, z zlatom prepletenih, se je košato pozibaval slamnik, na njem visoko belo pero. Hodila je naglo in lahko, ob vsakem koraku je smehljaje pokimala z glavo, pogledala izpod slamnika z veselimi, ljubečimi očmi — dvoje čistih plavic, utrganih na solčnem polju.

„Fancy!“

Objela sta se in poljubila, oba ena sama pomlad, obžarjena od mladosti in ljubezni.

Gospa je zaklicala v veži:

„Gudula! Gudula!“

Stopila je na prag. Nobene besede ni rekla, le ustna so se ji čudno zategnila in so počrnela.

Gospa se je krohotoma zasmejala, zasmejali smo se vsi, le onadva ne.

„Gudula, naprezite! Peljite gnoj na njivo.“

Hlapec se je smejal izpod kozolca.

„Gudula, gnoj boš vozila!“

Vrnila se je v vežo, šla je v kamrico ter si ogrnila nedeljsko židano ruto. Nato se je brez pozdrava in slovesa napotila proti klanecu, stopala je trdo in sunkoma s svojim dolgim, moškim korakom. Vrh klanca se je nenadoma okrenila, zavpila s kričočim, sekajočim glasom,

kakor da je bila mahoma bušila iz dna bolečine prava beseda.

„Živali! Živali! Živali!“

Šla je. Po klanecu, proti nebesom in Bogu se je razlegal neznan jok, sovjemu smehu podoban.

Lojz je zgrabil mlado belo mačico, ki jo je pestovala gospa v naročju, ter jo je treščil ob plot.

Potujoče misli.

Sle so misli moje potovat.
Lepe kakor pisane igrčke
so se šle igrat
na ozarjene oblačke.
Zgolj iz pestrih nad je bilo
stkano njih bleščeče krilo;
mavrične se bile sanje
vdete vanje.
Vil se je za njimi trak,
solnčnim žarkom ves enak.
Od prostora do prostora
so hiteli brez odmora,
po gradovih zračnih šetale,
v sinjih krogih se preletale,
solnčne žarke v vence spletale...

Misli, lepe bile ste takrat,
ko ste še nosile sanjske halje
in ste v nedogledne dalje
še hodile potovat!

Danes plašče nosite meglene
in ne plavete v obsene
mladih let.
Zdaj vas nase vleče svet,
naš navadni svet vsakdanji,
toda z boji, dvomi in vprašanji
svet brezkončni in brezdanji.
Zdaj strmite mi v njegove
najgloblje, temne rove,
v nerazrešne preosnove
in prodreti vanj se trudite,
pa stojite in se čudite...
Divja, smela to je poezija,
ki pred vami se razvija,
poezija, ki do dna pretresa!
Lepše niti nimajo nebesa...

In zato, če greste potovat,
misli, po globinah takih,
ste mi ljubše kot takrat
na ozarjenih oblakih!

A. Funtek.

Belokranjska deklica.

Mlado brezje v mesečini,
sredi jase konji belci,
in na konjih tihe vile,
a v naročju vsaka dete.

Vsaka poje uspavanko,
vsaka dete svoje teši:
»Bore sinko nerojeni,
spavaj mi na mehkih nedrih.«

Gola deca neboljena
nerojena, nespočeta
plakajo po majkah svojih:
bela vila nima mleka. —

Joj, moj dragi je za morjem,
bogve komu pesmi peva,
jaz slonim pa na podboju
brez vretena in povesma...

Oton Župančič.

Nakolenčič.

Ženitovanjski in drugi belokranjski običaji.

Zapisal Franjo Lovšin.

Z radostnim srcem je poslušal Beli Kranjec težka kladiva, ki so lingajoča padala po železnih svedrih in mu pela pesem boljše bodočnosti.

Orjaške skale, skrite tisočletja pod zemljo, so pokale in oznanjale vstajenje, in pridne roke Dalmatincev in Bošnjakov so krčile in odstranjevale naravni nasip, ki je zapiral Belemu Kranjcu pogled in polet v širni svet onstran Gorjancev. Dolgo mu je bilo treba čakati prve lokomotive, ki ga popelje k njegovim bratom črnim Kranjcem onstran črnomaljskih in metliških gora. Nove nade ga navdajajo, obetajoč mu boljšo bodočnost, ki mu jo prinese tako zaželjena železnica. Da se te nade uresničijo, je odvisno samo od njegovega dela.

Gotovo je, da prinese železnica v Belo Krajino novo življenje. Gotovo pa je tudi, da bo železnica vrgla marsikaj v pozabo, kar je bilo doslej za Belo Krajino značilno. Amerika je že pred desetletji zatrla moško narodno nošo, železnica pa prežene v par letih žensko belo obleko, ki jo nosijo takointako le še ob Kolpi.

Z narodno nošo izginejo tudi zadnji narodni običaji in z njimi ono staro, zadovoljno patrijarhalčno življenje.

Že izdavnja so utihnile po pašnikih belokranjske otožno pevajoče svirale in na njih mesto je stopila hreščeča tujka — harmonika.

Po poljanah, koder je peval in sviral čoban, piruje nemoteno lisjak s svojo družino. Stoglave bele drobnice ni več, pač pa še raste bujna stelja, praprot in brin.

Kozar je vrgel svoj meh v zaprašen kot in čoban je zataknil svoje svirale za okajen, trhel tram in oba sta odšla s trebuhom za kruhom v Ameriko.

Kresnice so ostale brez vodje in utihnila je ob kresnih večerih velika molitev:

Bog daj, Bog daj dobro večer,
daj nam Bože dobro leto.
Za večerom bolje jutro,
daj nam Bože dobro leto.
Na to streho rosa pala,
daj — — — — —
Pod to streho devojčica,
daj — — — — —
Lepa Kate devojčica,
daj — — — — —
Komu bi jo bolje dati?
daj nam Bože — — —.

Al' mesašču al' sunašču? —
 daj — — — — —
 Misačko se pomladuje,
 daj — — — — —
 Pomladuje, postaruje,
 Sunašče je zmer jednako,
 daj — — — — —
 Bogu drago, Bogu milo;
 daj nam Bože dobro leto.“

Zamrli so vsi klici kresnih večerov:

„Za jutrom je tratornica,
 na tratorki posteljica,
 na nji spava sinko Janko.
 Stan se gori, sinko dragi,
 tvojo ružo drugi trga!
 Nek jo trga, nek jo nosi
 preko morja, kraj Dunaja.“

Utihnile so belokranjske čuvarice Rojenic in Kresnic. Tožno posedajo ob svitu mračne lune pod domačo lipo, sanjaje težke sanje o svojem dragem, ki ob slabo brleči luči kljuje s težkim krampom po črnih stenah ameriških rudnikov.

Kje ste kresni večeri polni življenja, ko je odmevala pesem Kresnic od vinskih gor in valovala, kot da bi vstajala in prihajala iz razburkanega globokega morja ter je oznanjala v otožnih akordih dvoglasnega kánona vso tisočletno robsko bol in tugo? In če je ravno ječala pesem v boli, vendar je zvala tako milo z ono veliko molitvijo blagoslova pod borni belokranjski slamnati krov: „Bog daj, Bog daj dobro večer!“

Zraste li iz tega molka nova pesem, močnejša, krasnejša, bolj melodijozna in ne več bol in tugo opevajoča? Se-li porodi mogoče na ruševinah nova višja molitev, ki se popne in dvigne do neba, polna radosti in sreče? Daj Bog!

Skoraj pozabljen je tudi „Zeleni Juri“, katerega predstavljajo samo še otroci.

Kakor izumirajo kresnice in „Zeleni Juri“, ravno tako tudi polagoma ginejo ženitovanjski običaji.

Izpeljivanje mlade neveste se je opustilo od onega časa, ko je zavrгла ženska slabost visoki rdeči venec, parto in svilni pisani naplet iz bujno barvastih trakov. Na mesto njih je stopil, kakor ga Belokranjce same nazivljajo „krancelj“.¹⁾

¹⁾ Venec — krancelj: dvoje nazivov, dvoje kulturnih plasti. Ravnotako: pečenka — prata; prvi, domači izraz znači pečeno janjetino, drugi, zaneseni vsako drugo pečenko. Tudi belokranjski jezik se modernizira in krha, tako da sem radoveden kakšnega najdem, ko ga bom zopet čul po desetletni odsotnosti.

Op. ur.

Venec in parta sta bila v prejšnjih časih nekaka skupna last, ki sta bila shranjena pri boljši hiši. Vsaka mlada si je to dvoje poročnih insignij lahko izposodila za poroko. Nevestine pajdašice pa so v nedeljo pred poroko dale nevesti vsaka po en trak v njen naplet.

Število trakov v napletu je kazalo število nevestinih prijateljic. Čim bujnejši je bil naplet, tem več je imela mlada prijateljic, tem bolj je bila priljubljena.

Z zadovoljstvom je človek pred dvajsetletji opazoval brhke devoyke, z zdravimi obrazi, ki so prepevaje s pirovno zastavo in s svatovskimi oterači, s polnim barilom belokranjske dobre kapljice izpeljavale v vasi mlado nevesto. Nesle so ji njene poročne znake: venec, parto in naplet, ki naj krasijo žalostno-veseli obraz srečni pajdašici, mladi nevesti Marici.

Nvesta je pričakovala svoje pajdašice doma, kjer jih je gostoljubno sprejela, jih pogostila in se od njih kot dekle poslovila.

Ko so ji po končani gostiji pajdašice zapele v slovo:

„Mare, Mare mila,
 vesela nam bila,
 kot si onda bila,
 kad si vence vila,“

so se orosile mladi nevesti oči; podala je vsaki pajdašici roko, jo za slovo poljubila. Žal, da je „krancelj“ izpodrinil ta lepi ženitovanjski običaj.

Beli Kranjec piruje navadno po dva dni, a vrhu tega so potem še druge gostije, vsakokrat pa je miza bogato obložena. Povitice, pod pekvo pečene kokoši, puran in na ražnju pečeno jagnje — to mora biti na vsakem piru in skoro pri vsaki večji gostiji, kakor na priliko pri krstitkah. Kadar je pir, je ves čas sod dobrega belokranjskega vina na pipi.

Da se za pir vse potrebno pripravi, dá mnogo dela, zato so vedno dobro došle tete, strinje in kume, katerih je mnogokrat v zakajeni veži okrog nizkega ognjišča kot mravelj na mravljišču.

Za pir se okraši soba z zelenjem in s svatskimi oterači. Svatski oterači služijo za dekoracijo in na njih visi vrtanj in dva nakolenjača, to so eden večji in dva manjša kolača. Vrtanj in nakolenjača vise na steni nad nevesto in nad ženinom.

Na poročni dan pridejo svatje že zgodaj na nevestin dom. Nevesta jih pričaka že v poročni obleki. Na glavi se ji blišči parta in nad parto se mogočno vpenja visok, rdeč venec, zadaj od venca pa ji visi svilen naplet iz trakov, ki so ji ga oplele in poklonile pajdašice.

Tudi na prsih je prepletena s pisanimi svilenimi trakovi, okolo vrata pa ji visi rdeč đund (džundž). Lice ji zagori, ko zagleda ženina, bodočega moža, ki so ji ga izbrali starši. Ženin je ogrnjen v kapenek, to je v dolg temno-modro plašč, okrog klobuka ima pisan trak in rdeč šopek, tako zvano kitico. Pod kapenkom mu visi prekrižan dolg rdeč robec, tako, da bela obleka, modri kapenek in rdeči robec — predstavljajo trobojnico. Sploh ljubi Beli Kranjec belo, rdečo in modro barvo.

Starešina ima okrog vrata svatovski oterač, kot znak svojega dostojanstva.

Starešina vodi pir in daje vsa povelja. Njegov sedež je poleg ženina. Pirovna kuma, navadno žena starešine, tudi posnašica zvana, sedi zraven neveste. Ona dvori nevesti in ima svoja predpisana opravila. Za funkcijske osebe so še vojač in vojačica ter zastavnik. Sviračeva naloga je, da vzdržuje veselje, skrbi za humor in za šalo med svati. Raz streho visi pirovna zastava, ki oznanja, da je pod tem krovom mlada nevesta.

Zastava spremlja povsod nevesto in ona je ponosna, da je prišla pod zastavo v dom svojega moža. V slučaju, da bi ji tašča kedaj očitala, da je manj vredna v hiši, se snaha prav ponosno odreže: „Imam vse pravice v hiši, saj sem prišla sem pod zastavo!“

Na poroko gre prvi zastavnik z zastavo, ter veselo pevaje in vriskaje vihti zastavo zdaj na levo, zdaj na desno pred svati. Svirač svira takoj za njim na svoje diple melodije, ki mu slučajno bežijo izpod prstov.

Takoj za sviračem gresta starešina in posnašica, za njima nevesta z vojačem in v tretjem paru ženin z vojačico.

Po poroki gredo vsi svatje v bližnjo gostilno, od tod pa se razidejo. Ženinovi svatje odidejo ž njim na njegov dom, nevesta s svojimi svati pa gre na svoj dom.

Zvečer ko je solnce na zatonu, se odpravijo ženin in svatje na nevestin pir. Ženinovi starši ostanejo doma, ker imajo čez glavo posla s pripravami za domači pir.

Prepevaje se bližajo svatje nevestinemu domu, a v hišo jim je zabranjeno, dokler se ne izkažejo, odkod so, kaj so in po kaj so prišli. Pred hišo se zbijajo dovtipna pregovarjanja, razne šale, a največ smeha vzbudi obligatna stara baba v zamazanem kožuhi in z loncem v roki, ki jo došlim predstavijo nevestini svatje kot mogočo mlado nevesto.

Ko se prikaže nevesta z vencem na glavi in ko jim je vstop dovoljen, se napoti prvi v hišo ženin.

Notri poljubi svojo ženo, ona pa ga trikrat objame v znak, da je njen izvoljenec odslej le njena last.

Zvečer pridejo na pir in na dar pajdašice in fantje, ki se šalijo, plešejo in prepevajo. Skoro na nobenem piru ne pozabijo na boga Kurenta.

Starešina skrbi, da se vrste napitnice po pravem običajnem redu. Mir in red se skoro nikdar ne kali, saj je Beli Kranjec strpljiv, po svojem rojstvu miroljuben, zgovoren, gostoljuben do tujcev in prav krotkega značaja.

Dobra domača vinska kapljica, ki je je važen od mladih dni, mu nikdar ne zmeša možganov, da bi se spozabil v divjost.

O polnoči se navadno vrši dar. Naznani ga starešina. Svirale zapoje pesem k daru in navzoče pajdašice s sviračem zapojejo pesem k daru:

„Sem se približujte,
Mareto darujte,
čaka, mama, sestre,
brati, strici, strinje
in pajdaši, pajdašice,
ak' ji da Bog poživeti,
saj vam želi povrniti!“

Ta moment presune vsakogar, saj je prišel čas, ko se poslavlja oče in ko jemlje slovo mati od svoje ljubljene in krotke hčerke.

Nevestin dar, ki ji ga dajo tete, strinje, mati in sestre ter njene pajdašice, je navadno platno, ki so ga tkale pridne belokranjske roke.

Nvesti darujejo le njeni svatje, ženinu pa na njegovem domu njegovi povabljeni. Ženinov dar obstoji v denarju.

Kar dobi nevesta v dar, to je njena „cula“. Ta dar v platnu nesejo prvo nedeljo po piru na nevestin dom. Razkošne gorenjske bale Bela Kranjica ne pozna.

Še-le proti jutru se odpravijo svatje na ženinov dom. Starešina nese vrtanj na vezenem svatovskem oteraču, nevesta pa oba nakolenčaja.

Ko pridejo na ženinov dom, vzdignejo svatje nevesto in jo preneso čez prag. V veži stoji pripravljen stol, na katerega sede nevesta. Posade ji v naročje moškega otroka, nakolenčiča.¹⁾ Nevesta natakne nakolenčaj, to je mali kolaček nakolenčiču na roke in mu potem podari ta kolač v spomin.

Ta običaj je že prav redek, njega simbolika je v zvezi s porodom.

Na to stopi nevesta v hišo, kjer se pozdravi z vso domačo družino. Sede za pogrnjeno mizo, natoči kozarec vina in spusti v kozarec navadno stari križevac ali dvokronko, ter ponudi po vrsti, najprej tastu, potem tašči in drugim domačim kupico vina. Vsak njih izpije do dna in si vzame iz kupice dar, ki mu ga je nevesta naklonila.

Nazadnje prinese posnašica ali kuma lamanico na mizo.

Lamanica je nizko pečen kruh, za njega se ženin in nevesta jagmita (kosata), zakaj tisti, ki v lamanico prej vgrizne, je hitrejši pri delu in ta je tudi boljši gospodar, in svatje prorokujejo, da bo oni, ki je počasnejši, hitrejšemu v strahu.

Dan na ženinovemu domu preganjajo vsi svatje navadno z raznimi burkami in šalami. Zjutraj vodijo nevesto na vodo. K bližnjemu potoku gredo z nevesto vsi svatje. Najboljši govornik nese s seboj škopnik slame. Pri vodi ga zapali, ter govori šaliv govor o ženinih in močevih dolžnostih. Nevesta zajame z banjo vode in ponudi vrč vode posameznim svatom. Pri vodi zbijajo razne šale, igre, streljajo iz pištole in preganjajo čas kakor kdo ve in zna.

Ko se približa večer, se prične zopet pravi pir. O polnoči je ženinov dar. Po daru odpelje

¹⁾ Tudi „nakolenče“; okoli Dragatuša pravijo „kolenčič“. Op. ur.

posnašica nevesto v spalno sobo, ji sname venec, ter ji priveže glavni robec s svileno ruto kot znak snahe.

Ne več kot nevesta z vencem, ampak kot snaha se vrne v sobo in svatje jo pozdravijo, starešina pa ji napije s polno kupico, želeč ji sreče, zdravja in zadovoljstva.

Ob eni po polnoči je navadno končan pir pri ženinu. Ko svatje zapoje v slovo:

„Ne zamerte, ne zamerte,
draga bračo moja,“

se razidejo vsak na svoj dom.

Prvo nedeljo po piru spremlja posnašica saho v cerkev. Med potjo deli snaha znancem in prijateljem vrtanj. Popoldne pa se zbero zo pet bližnji svatje pri nevestinem očetu. Tu imajo gostijo in po gostiji nesejo v jerbasih nevestino balo, ali po belokranjsko „culo“.

Tako so stari Beli Kranjci praznovali pomembni poročni dan. Žalibog, da so se ti običaji skrčili skoro samo še na pohod v cerkev, na pirovanje in na dar.

Na kup lezejo stari belokranjski leseni domi, slamnate strehe se umikajo opeki, zadnji spomeniki težkih borb s krvoločnim Turkom padajo in z njimi gine narodna noša in stari narodni običaji.

Razsuli so se belokranjski trdnjavski zidovi in razpadli skoro vsi obrambni stolpi.

Po zidovih močnih gradov gnezdiijo nočne mrtvaške ptice in po njih razvalinah se greje šara, kambasta gadja zalega.

Čas ruši in prestavlja temelj kulture. Iz razvalin bivšega življenja vstaja v Beli Krajini novo življenje.

Daj Bog, da se razvije in da vzcvete iz ruševin boljše blagostanje in da nikne močnejši rod, ki bo ljubil zemljo, s krvjo svojih pradedov napojeno, z žarnejšim plamenom v zadovoljstvu in v sreči.

Prihod ženinih svatov pred nevestin dom.

Tilda na križu.

Spisal Milan Pugej.

V krčmi, kamor zahajam, mi je vseč nova natarica. Ugajajo mi posebno njene male noge, ki se prikazujejo izpod krila kakor dvoje mišek s špičastimi gobčki. Ime ji je Tilda in vsa je majhna igračkasta, lahka in skočna. Ustne ima rdeče in cela usta so kakor razcveta tulpa. Oči se ji iskre nepretrgoma, in kadar se smeje, jo obsije nekaj kakor spomladansko solnce.

Ni še dolgo tega, kar sem zvečer v svojem samskem stanovanju premišljeval, kam jo potegnem letošnje počitnice. Korigiral sem latinske naloge prvošolcev in preko tistih homo in virtus in solitudo sem se zamislil v veliko mesto, v njega šum in hrum, v muzeje in gledališča, v prostrane vrte inozemskih rastlin in živali. No, in ob tej priliki mi je prišlo na misel, da bi povabil njo, Tildo, naj gre z menoj. Eden se pelje do bližnje večje postaje in tam počaka na drugega. S tiste postaje pa se peljeva skupaj na

cilj. O tej svoji nameri sem ji povedal. Sedel sem v mraku na vrtu pod postrešjem, segel sem ji z roko za pas, ko mi je prinesla četrtinko vina, pritisnil sem jo k sebi in jo nalahko ugriznil v uho.

„No,“ je rekla, „boste precej pridni!“

„Tilda,“ sem jo vprašal jaz, „ali ti bo dal tvoj gazda letos kaj počitnic?“

„Saj si jih sama vzamem, kadar hočem.“

„Veš kaj, vzemi jih takrat, kadar jih bom imel jaz. In to bo kmalu. Še par študentov onesrečim z dvojkami in prost bom.“

„Zakaj?“

Povedal sem ji svoj namen. Zamislila se je. Stala je, gledala v mizo in rekla naposled:

„Kakšen namen pa ima vse to?“

„Kakšnem, glej jo! Zabaven ali ne! Peljeva se tja in tja, pozabiva, da sva revna Kranjca in preživiva par tednov v veselju in sreči.“

„A potem?“

„Potem? Kaj veva midva, kaj se zgodi potem! Morda trči tisti vlak, s katerim se bova peljala domov, z drugim, ki mu bo drčal nasproti; zgodi se strašna nesreča, pri kateri se tudi midva posloviva od te solzne doline. Morda zadene tebe ali mene kap ali kaka srčna napaka, mogoče je tudi, da naju napade mafija in naju pokonča.“

Tildo so klicali iz veže in odšla je. Iz vrtnega mraka pa se je izmotal nenadoma star, suh in visok gospod, ki je sedel pri sosednji mizi ob stebru, in ga nisem do takrat opazil.

„Dovolite,“ je dejal, „jaz sem vse slišal.“

„No, lepa reč!“

„Slišal sem nehote, dovolite mi odkritosrčno besedo, niti mislil nisem nikoli v življenju na to, da bi koga namenoma poslušal, da bi se brigal zlasti za zaljubljene zadeve tujih ljudi. Ali zdaj, oprostite, zgrabilo me je ... jaz sem namreč ... nekoč pred leti ... Ali dovolite, da prisedem?“

„Prosim, sedite!“

Glas se mu je nekako preplašil in zazvenel je zamolklo. Ogrnjen je bil z dolgim svršnikom, in ko je sedal, ga je vlekel od obeh strani nase. Ovrtnik svršnikov mu je stal po koncu, črni klobuk mu je zakrival čelo in v mraku ni bilo videti drugega kakor silhueto rahlo upognjenega moškega nosu in srednje dolge brade, ki se je trepetaje primikala in odmikala prsim.

„Veste,“ je pravil, „tudi jaz sem nekoč, kakor vi zdajle, tako na lahko roko govoril z dekletom, ga pregovoril in vzel za nekaj časa s seboj — takorekoč na provizorično svatbeno potovanje. Bila je lepa, mlada, blagajničarka v neki kavarni, ki zdaj ne stoji več. Tam je zdaj cesta, javna cesta in jaz grem večrat po njej in tako mi je, kakor bi šel po živem mesu ... Spomini in čustva, no, denimo stran take reči, pustimo jih!“ —

„Rečem vam, gospod, nikarte, za božjo voljo vas prosim, nikarte. To so strašne stvari. Ko je človek star, pa buši iz njegove duše spomin, kako je pahnil nekoga v nesrečo, in ta spomin stoji pred njim kakor križ in na križu visi golo, razmesarjeno bitje ... To je tragično, take stvari treba jako, treba jako premisliti.“

„Čemu pa? Ali sem jaz kaj napravil?“

„Ne, dovolite mi, ne, niste napravili, ali bolj rečeno, še niste napravili. In zato, ne zamerite, vam hočem povedati svojo stvar ... ne

natančno, le tako v obrisih, da boste samo slutili, zakaj te pravice nimam in ne maram, po kateri bi vas smel trpinčiti. Stvar je ta: Jaz sem ravnokar nehote slišal, da ste omenili naši mladi prijateljici Tildi, če bi šla z vami na pot ... za kratek čas. Tudi jaz sem pred leti ravnokar povabil neko žensko, mladega dekleta, in šla sva. Bilo je krasno. Udala se je prenašlo. To je njena tragična krivda. Mislila je, da me že ima, ali samo jaz sem jo imel. Ali ni tudi mislila na to, temveč je delala tako, kakor je čutila, da ji gre od srca. In tega, da smo mi moški zvito-repci, prežeči mački, ki nas preslepi redka miška, da smo mi, oprostite, prostaki, vsiljivci, okrutneži, izkoriščevalci, tega ni premislila. Vidite, razburil sem se nekoliko, vendar se sam nad seboj večkrat še huje razburim in pride mi na misel, da bi vzel korobač in pretepel samega sebe. Seveda tega ne napravim. Tak sem, kakor vsi drugi! Opravičim se sam pred seboj, odpustim si stvari, ki jih po nobenih zakonih ni mogoče odpustiti.

„Bilo je prekrasno, gospod. Sestanek sva imela na Jesenicah. Jaz sem čakal tam na peronu, a ona se mi je prismejala iz kupeja. Bila je kakor solnce meseca marca. Nežna, sveža, gibčna. Peljala sva se dalje ... v Monakovo. In tam sva preveseljačila mesec dni. Izmisлил sem si neko ime, no čakajte: Moritz Hochgenuß, privatnik. In tako sem se vpisal v hotelu za moža s soprogo. Hodila sva po razstavah, po gledališčih in tistih monakovskih pivnicah, ki so svečane kakor cerkve.

„Mesec dni sva se presmejala, in ko sva se prebudila na potu domov, me je pogledala Ema naenkrat jako prestrašeno.“

„Kam pa naj grem, ko se pripeljemo domov?“

„Vidite, vraga, to je bilo tisto vprašanje! Kam naj gre? Kako naj zavije nazaj za kavarnsko omaro, kjer bo vpisovala zopet vse noči v knjigo kave, žganje, čokolade, butiljke in take reči in poslušala dovtipe pijancev! Ali v tistih časih nisem znal misliti, nisem znal preračunati z ozirom na ljudi bodočnosti. Vprašala me je, a meni je tako resno vprašanje povzročalo dolg čas.

„Ločila sva se po noči pred hotelom. Ona je šla v hotelsko sobo, jaz pa v svoje fantovsko stanovanje. Na najino potovanje so mi ostali prijetni spomini. Ali življenje je brzelo naprej in prinašalo nove dogodke. Vrstile so se okoli mene

nove ženske, novi prijatelji, nove zabave. Ema je bila odšla nekam na deželo. Pisala mi je večkrat, jaz pa sem slabo odgovarjal. Neko nedeljo me je potem obiskala.

„Bil sem nekoliko slabe volje. Zaradi nje se nisem mogel udeležiti izleta. In zvečer po gledališki predstavi bi se bil rad sestel z neko igralko, ki je zdaj že mrtva. Bila je velika lepota, ali jako nesrečna.

„Ema se je bila izpremenila na slabo stran. Njeno telo ni bilo več tako prijetno in mladostno kipeče in zalito, njen obraz je bil strog in resen. Govorila je z menoj, kakor govori žena z možem, ne pa dekle s fantom. Dejala je:

„Jaz sem se čisto izpridila!“

„Kje?“

„Na tistem popotovanju s teboj!“

„Dejanja, storjena iz ljubezni, človeka ne izpridijo.“

Umolknila je in me dolgo mirno gledala. Naposled je rekla:

„Ženske nismo moški. To, kar se zdi vam igrača, za nas ni igrača. Dekleta si me našel, in odkar si me ostavil, nisem ne žena, ne dekle.“

Iz veže je prišel dolg in suh fant, vzel stol izpod bližnje mize in stopil nanj, da bi prižgal luč.

„Ali potrebujete vi luč,“ me je vprašal neznan priporočilec.

„Ne: čemu!“

„Ne prižigaj,“ je zaklical na to fantu. „Spravi se s poti!“

Med tem se je bil mrak že jako zgostil in bližnje veje drevja, dotikajoče se podstrešja, so se strnile v temna oblata telesa, premikajoča se v vetru kakor črni oblaki.

„Vam se dozdeva,“ je pričel neznanec in silhueta njegove brade se je pričela zopet primikati in odmikati prsim, „vam se dozdeva, da jaz nisem danes čisto normalen, to se pravi z drugimi besedami, da sem precej pil. In to se vam dozdeva prav. Pil sem, res je, pil sem, ali zakaj sem pil? Da bi pozabil, gospod, da bi pozabil tisto prikazen, ki se včasih razprostre pred menoj in ki sem vam prej že o njej namignil. In tudi zato, da bi zadušil vest, ki hoče nepretrgoma govoriti, nepretrgoma — vam pravim. No, vrniva se k predmetu. Ema je pri meni v stanovanju. Stojiva, oziroma če se prav spominjam, sediva si nasproti. Ona na tisti črni usnjeni zofi, jaz na stolu in med nama stoji miza. Jaz sem fant in ona je žena. Jaz vesel, lahkomisljen, la-

hak, ona skrbna, premišljena, resna. Žive na svetu moški, ki ne postanejo nikoli možje. Naj napravi življenje iz njega, kar hoče, on ostane fant. Naj bo štirikrat oženjen, on je fant! Naj osivi, naj dobi plešo, on je fant do groba. Tak sem jaz, to je moja poguba!

„Ema,“ sem ji očital, „kako si se ti vsa izpremenila! Prej metuljček, ki frfota preko rož, zdaj polž, ki gleda svet nad seboj in ga ne razume.“

„Odkar sem šla s teboj,“ mi je pripovedovala žalostno in me nepretrgoma čudno plašno gledala, „ne morem nazaj — oh —“

„Kam ne moreš!“

„V tisto svoje življenje, ki sem ga živela prej. Jaz sem ženska in nimam zmisla za samostalnost. Prej, dokler nisem okusila življenja z moškim, je šlo nekako naprej, vleklo se je, a od tedaj, oprosti mi, noče iti več. Povem ti, da propadem . . .“

„Obstala je z grozo v očeh. V desni roki je mečkala robec in z levico je potegnila preko čela. Oglasila se je s suhim glasom in s suhimi ustnicami.

„Da, Edvard, jaz propadem.“

Izgovorila je to tako odločno, da sem njene besede nekoliko premislil. Ali kaj naj storim? Naj skočim k oknu in zakličem izvoščku: Hej, vi, fujakar, peljite naju v cerkev k poroki? Razmer sem imel, ne mislim toliko ženskih, raznih razmer, ki jih je bilo treba urediti, na cente. In pri tem bi bilo treba misliti, kakor mislijo možje, a jaz sem bil fant, večni, lahkomiseln fant.

„Ema je govorila naprej s tisto grozo v očeh in mečkaje robec:

„Živeti dalje uradniško življenje, zato nimam smisla, zato mi manjka moči. Ob tej uri biti pri poslu in delati kot stroj; mine dan, sledi mu drugi, tretji, četrti in peti, a vsi so enaki. In jaz vidim in čutim, da je moje življenje moško življenje in ne žensko, a jaz sem ženska.“

„Umolknila je naenkrat in po njenem obrazu se je razlilo nekaj obupnega, kakor da bi bila ravnokar vame zakričala: Zaman, zaman vse moje besede! Mirovala je nekaj časa tako in pričela se je počasi smehljati. Povabila me je, naj grem bliže in sedem k njej. Oklenila se me je, nepretrgoma se je smehljala, a ko sem ji pogledal v oči, sem videl solze. Punčice so plavale v vodi.

„Odhajala je; ko je že držala za kljuko, se je vrnila k meni, ki sem stal sredi sobe, se me oklenila in se jokala in smejala obenem.

„Razšla sva se za dolga leta. Od nje ni bilo pisma, o njej ni bilo ne duha ne sluha. Moje fantovsko življenje pa je teklo naprej, drvelo je, gospod. In takrat že, ko so pričele ženske nekoliko opazati mojo starost, ko so jih opozorile nanjo brazde okoli nosa in ust, postarana koža okoli oči in pleša, ki se je nevarno širila na temenu, takrat pa sedim neko noč v kavarni, samec, ki se stara. Sam sedim za dolgo kamenito mizo, zdeham in listam po ilustriranih časopisih. V kavarno se prismeje vesela družba mladih delavcev z ženskami in sede na levi konec mize, za katero sem tičal jaz. Sede in govori pijano sem in tja. Smeje se, silno se smeje, a nihče ne ve zakaj. Pogledam malo po njej in tu jo zagledam, z ruto na glavi, široko, rdečo ...“

„Emo?“

„Da, Emo, gospod, pijano, hahljajočo se. Z levo roko je držala pijanega delavca okoli vrata in videl sem, da gleda vame s solzami v očeh in med krohotom ... Prsi so bile velike, kakor bi se razlilo testo, roke debele, kakor jih imajo mesarice, pod gornjo ustnico so manjkali zobje, a izpod rute so viseli zmršeni kosmi maslnih las ...“

„Ali vam nisem pravil prej, kako sem ji rekel na najinem popotovanju? Ti beli labudek, mala levinjica s svileni grivo ...“

„Vstal sem in odšel v noč. Hodil sem do belega dne, prvič v življenju sem se zamislil v življenje ... To sem vam hotel povedati, ne za-merite! Z Bogom!“

Privzdignil je klobuk, prekrizal na prsih roke in stisnil svršnik k sebi. Odšel je nekam po prostranem vrtu.

Malč sem se zamislil in obšla me je neke posebne vrste nejevolja. Razjezil bi se bil nad stolom pod sabo, nad mizo, nad kamenčkom, ki ga čutim skozi podplat — ali na skrivaj, ko ni poleg drugega človeka. Fant se je vrnil, takoj ko je odšel neznanec, in prižgal luči. Tildi sem plačal brez zgovornosti. Šla je za menoj molče in me prišla v mračni veži za desno roko. Takrat je švignila po meni kri, kakor bi me presu-

nil jasen in vesel žarek. Objel sem jo in ji šepetal med poljubi: „Ti pojdeš ... vseeno?“

„Zakaj, vseeno?“

„No, nič ... pojdeš?“

„Pojdem ...“

Takrat mi je položil nekdo roko na ramo. Tilda se je stresla in zbežala, jaz sem se ozrl in spoznal neznanca v svršniku.

„Še to vam moram reči,“ je začel naglo, „samo še to-le: Ona, Ema, mi vstane včasih pred duhom, pred očmi duše, gola, krvava, razprostrta ... nekdanji moj 'labudek beli' ... Po noči planem iz sanj in prižgem luč in to vse zavoljo prikazni. Pazite se, gospod, lahko noč!“

Bilo mi je nadležno. Slaba volja, ki se me je lotila prej, je padla nenadoma zopet preko mene. Šel sem domov in hodil dolgo po sobi. Moral bi bil še korigirati in pripravljati vprašanja za maturo, ali misli so frfale nekod, kakor bi bil poet. Šel sem še enkrat ven, a se kmalu vrnil. Slekem se, legel v posteljo in bilo mi je takoj vroče. Soba se mi je zdela tesna, okno, dasi veliko in odprto, premajhno, zrak dušljiv in težak. Pozno sem zatisnil oči v nekem mrzličnem nemiru. In zdaj se je predla pred mano kakor iz nekih pustih sivih oblakov hribovita in zapuščena krajina. Prav blizu se je dvignil peščen holm in iz holma je rastel križ, visok od tal do stropa moje sobe in zavil v meglo. Ko se je zdelo, da trdno stoji, je pričela megla razpadati. Posijala je čudna, krvava luč. Zagledal sem nežno in belo Tildino telesce, pribito na križ. Prsi sladke, z rožastimi vršički, stopala majhna kakor igrače in prebita z žebljem, roke — kakor vratovi dveh labudov — iztegnjene in tudi prebite. Obrazek pa poln neke lepe in globoke žalosti, v očeh solzan smehljaj in usta kakor majhna, ravnokar razcveta, rdeča in otožna tulpa ...

Vstal sem in prižgal luč. Če bi ne bil takrat šele slabo plačan suplent brez izpita, bi bil Tildo poročil. Tako pa sem jo pustil pri miru in ostal brez nje in brez izpita do danes. Kaj bo naprej, kdo mi naj ugane?

Izpeljivanje mlade.

Za jadri.

Spisal Zvonimir Kosem.

I.

V jutranjem solncu se je bliskala morska ravan. Dana je stopila iz koč; razleknila je bele lakti in se vzravnila, da so se ji dvignile in napele oble prsi, ter so ji v bujnem razpletu oblili črni lasje senca in tilnik. V par hipih se je naskraka svežega morskega zraka. Nato je sedla prav na rob peščene obale, tako da so ji valovi šumoma opljuskavali boste noge. Sladko je spretelo Dano; sama ni vedela, odkod toliko vesellega solnca; le slutila je, da žari v njej z vsem sijajem, odkar je bil govoril ž njo Mato prijazno in lepo kakor še nikdar poprej.

Ob bregu, nedaleč od nje, je nenadoma glasno zaplapolalo. Dana se je zdrznila in ozrla. Nad enim izmed večjih ribiških čolnov je bil oče ravno razpel široko jadro in natezal okrog jambora vrvi. Čoln se je rahlo zibal, zibal se je na njem z razkoračenimi nogami tudi oče. Po morju je zabrazdil veter, jadro je še bolj zaplapolalo, čoln se je še bolj zagugal.

„Haloo! ... Ivan! ... Brž mreže!“ je zaklical oče.

Daleč vstran na obali, zadaj za koč, so visele, razpete na kolih, ribiške mreže; tam je stal Ivan, Danin brat in pušil iz pipe.

„Oo!“ se je oglašil fant.

Kmalu so bile mreže tik jambora. Ivan je odpel naglo debelo verigo pripenjačo; jadro se je nagnilo, tiho je zdrsel čoln od brega. Tudi oče si je prižgal zdaj pipo.

„Gospodari dobro doma, dekle!“

Dana je dvignila glavo.

„Nič bati! — Bog daj srečo, mnogo rib...“

Močnejši veter je zapihal; urno se je pomikalo nad morjem napeto jadro, dolge brazde za čolnom so se polagoma izgubljale. Dana je strmelala za njim, dokler ji ni izginil naposled v daljavi izpred oči; očetovi in bratovi glasovi so zamrli in se spojili s šumenjem valov, jadro edino je še belelo, a tudi to se je sredi morja vedno bolj manjšalo.

„Opoldne se vrnete z lovom... da bi dobro vozila!“ je želela Dana.

Odmaknila je oči od daljnega morja in se zatopila zopet v prejšnje lepe misli... Mato!... Celo nebo zlatih zvezd so vsejale njegove sladke besede v njeno prej tako pusto življenje. Kje zdaj revščina, kje trpljenje? Zvezdnato nebo ju je popilo. Nikjer več bojov z viharji; mirna je morska gladina, srce samo vriska...

Za pol ure vožnje po morju — tam je stala na obrežju vas in cerkev, tjakaj so se vozili vsako nedeljo bližnji in oddaljeni ribiči k maši, tam je bil doma tudi Mato, ribiča Jove lepi sin... In zadnjo nedeljo, po maši, je bil vstavil Mato Dano, njenega brata in očeta, ter jih povabil s seboj na vino; bili so stari znanci, mnogokrat so že sedeli skupaj v krčmi — ali še nikdar ni bil Mato z vsemi, posebno z Dano, tako prijazen kakor tistikrat; Dana je gorela v lica kakor mak, Mato pa se ji je smejal, ji govoril in dajal za pijačo...

„Rad me ima, povedal mi je to... Ali — če so bile njegove besede samo vada?“ ji je blisnilo hipoma mimo glave.

„Pa ne, ni mogoče, da bi me varal; zato ne, ker ve, da ga imam jaz od srca rada,“ je potolažila neveselo misel z drugo, vso toplo od radosti.

Dolgo je sedela ob morju. Kakor so ji, drug za drugim, božali valovi noge, tako so se vrstile v njeni glavi misli: vse so bile vesele, niti ene žalostne...

Jutranje solnce se je spenjalo više in više na vedro nebo, morje se je sčasoma popolnoma užarilo; velikansko, iz samih najsijajnejših draguljev sestavljeno mrežo se splekli žarki na drhtečem valovju: zdaj se mreža ziblje, lovi srebrne ribice... Dani se je bleščalo pred očmi od tolike luči, četudi je sijala najlepša luč v njej sami. Bogve, kje sta že zdaj oče in brat... Jadro se sklanja v daljavi ob jadrju, ob luči se leskeče luč — vse miglja tik obzorja, kjer kraljuje samo solnce... Kako bi jih razločevala...

Na mehkih krilih so se ji vzpenjale misli proti nebu, nad morjem so se dvigale, mogočno in ponosno, solnca so se doteknile...

„Mato!“

Z vročim glasom ga je poklicalo srce. Vstala je in se zagledala nad morje, čeprav ni bilo od blizu nikjer nobenega čolna. Delila bi to

srečo, ki ji je napenjala prsi, z Matom bi jo delila...

Nič več ni slepila migljajoča luč njenih oči; docela se je odločilo solnce na vzhodu od morja in spolzelo na nebo; bleščeča mreža na valovju se je raztrgala, poskrile so se v globino srebrne ribice. Dana je lahko gledala v daljavo, prav tja do obzorja, odkoder so trumoma mrgoleli rahli oblaki in mrli ob solncu kakor večje ob luči. Razločno so belela na morju jadra, globoko nagnjena; Dani se je zdelo, da se dotikajo tam daleč tik obzorja mirno stoje neba, da so se zasekala ostro v toplo nebesno vedrino: kakor dolg, bel zid so, ki loči ta del morja od onega nevidnega, ta svet od onstranskega v daljavi; trpljenje od radosti... Ko je bila Dana še otrok, si je predstavljala tam za jadrji, za tistim belim zidom tik obzorja največjo srečo in lepoto. Kadar koli je bila sedela na obali in strmela nad morjem v daljavo, se je vedno izpraševala: „Kaj je tam? Kaj je za tistimi jadrji?“ — In sama si je odgovarjala: „Sreča in lepota sta tam; blagor ljudem na oni strani!“ — Tako je mešala mnogokrat sladke sanje v svoje misli in si želela daleč proč, proč iz kraja trpljenja in bede. Zdaj pa je bilo vse trpljenje mahoma pozabljeno, iz spomina očetove udelane dlani. Samo Mato je stal pred njo: iz solnca sta pila... zlat oblak je zavil obadva vase. Tudi na to stran je zašumelo veselje od onstran jader, posvetil je tudi semkaj žarek iz morja luči; in ničesar več si ni želela Dana v svoji sreči...

Vzdolž ob bregu se je prikazalo naenkrat visoko jadro, svetlo v solncu; naglo je polzel prek valovja čoln, veter je vel z vso silo.

Dana je vzdrhtela in sedla zopet na rob obali.

„Morda je Mato...“

Bil je zares Mato, ki se je bil napotil ribarit, in je mimogrede hotel pozdraviti Dano; v velikem ovinku je zavijal čedalje bolj proti bregu, tako da jo je kmalu zapazil in ga je tudi ona lahko videla.

„Dana!“

Vsa kri ji je silila v lica, srce ji je nemirno bilo. Planila bi na noge in mu pohitela naproti..

Čoln se je bližal bregu. Nad jadrom je krožilo dvoje galebov, zaplesalo dalje pod nebo, utonilo v jezeru svetlobe. Ob krmilu se je svetil Matov obraz, kraj jambora pa sta sedela še dva ribiča. Blizu brega je čoln za hip obstal; ali zato,

ker je potihnil veter, ali po volji ribičev — Dana ni mogla opaziti. Nato se je oglasil Mato.

„Dana, Bog te živi!“

„Tudi tebe, Mato...“ ga je pogledala vroče.

„Pa drugikrat kaj več... zdaj moram na morje...“ Mato se je dvignil ob krmilu in zamahnil s kapo v pozdrav; Dana pa niti besede več ni izpregovorila, le žarela so ji lica...

Čoln je splaval od brega, jadro se je nagnilo v vetru, kmalu je izginil Matov obraz v daljavi...

II.

Drug za drugim so se vrteli kraj miz plešoči pari; fantje vriskajoči, postavni, dekleta skočna, s kipečimi prsmi, z razsmejanimi lici in očmi.

Zasopla, utrujena od dolgega plesanja, sta sedla Mato in Dana za mizo, godec je odložil za hip harmoniko na klop; Mato je objel z desnico svoje dekle okrog pasu; njena užarjena lica so se samo smejala.

Po kratkem odmoru je zopet zahreščala harmonika, ona dva pa sta ostala za mizo.

Iz vijoče se gneče plesalcev in plesalk se je pokazalo naenkrat plavolaso, živooko dekle, s smelimi, skoraj izzivajočimi kretnjami, v žolti svetlobi, ki je lila skozi okna, so se mehke linije njenega života jasno odčrtavale od drugih, so njene prsi v kipečem razkošju oblele iznad rahlega oprsnika.

Nehote se je ozrla Dana na Mata.

„Kdo je tista z rumenimi lasmi?“

Mato je razumel njen glas; moral se je nasmehniti, zakaj v njenih besedah je tičala ljubosumnost, podobna strahu.

„Ne poznaš Ade?... To je Ada, hči našega soseda; pred par dnevi se je vrnila od tete iz mesta domov... Pravijo, da ni zdaj nič prida.“

Dana se je oddahnila in ni vedela, zakaj. Njegov iskreni pogled, ki je počival na njenih očeh, je pil naglo ljubosumnost iz njenih misli; čutila je v srcu, da je njen strah neupravičen, pregrešen, da je Mato samo njen in da nima z ono Ado ničesar opraviti.

Pari so obstali, potihnili je godba. Plavolaska se je izvila iz gneče in stopila nepričakovano k mizi, kjer sta sedela Mato in Dana; vsa v smehu je prisedla in začela pogovor.

Dani je bilo, kakor da jo je počila težka roka po glavi: morda je bila pa njena sumnja le upravičena in je zla slutnja ni varala... Adin drzni, brezobzirni smeh jo je rezal kakor nož v srce.

„No, Mato, torej imaš že svojo izvoljenko?“

Pogledal jo je začudeno; Adino vprašanje ga je speklo. Dani pa so od sramu in od srda rdela lica.

Plavolaska si je prižgala cigareto.

„Ali še veš, kako lepi časi so bili pred leti, ko sem bila še doma?“ je nadaljevala smeje, ne da bi bila počakala odgovora, in se je ozirala zdaj na Mato, zdaj na Dano. „Kako sva se lovila ob morju, kako sva bila svoja!... Obljubil si zvestobo samo meni...“

„Ne norčuj se! Ničesar nisem obljubil...“

Matov glas je zadrhtel. Ada pa se ni mogla dovolj nasmejati; dobro ji je delo, da je razburila ljubečo se dvojico.

„Pa pozabiva to, kar je bilo...“

„Ničesar ni bilo... Tako ne boš govorila...“

Plavolaska je vstajala; še vedno je valoval smeh na njenih svežih licih. Ob peči je zaigral tedaj godec, pari so se dvigali s sedežev.

„Greš enkrat z menoj Mato? Da se zopet spoprijazniva. Vem, ni bilo prav...“

Mato ji ni odklonil.

Ko sta se zavrtela in se oddaljila od mize za drugimi plesalci, je bilo Dani, da bi bila zajokala. Zakaj ji ni plesa odklonil? Bogve, kaj sta imela nekaj skupaj, da ga ona še zdaj ni pozabila... Bilo ji je, kakor da sedi na žerjavi, ko se je ozirala po vijoči se gneči. Zdaj — izločili sta se njuni postavi sredi gruče. Matov obraz miren, skoraj resen; Ada v smehu kakor poprej, kipeče prsi izzivalno tikoma Matovega vratu, kakor da mu jih proži v poljub... Dana bi bila kriknila, pa ji je zastal glas v grlu. Ko se je iztreznila, je bil ples že pri kraju.

Naglo je stopil k njej Mato in omahnil spehan na klop.

„To je vrag... ne ženska!“ je mrmral sam zase skozi zobe. „Dana pojdiva!“

Kakor po neprijetnih sanjah sta stopila iz vesele krčme. Še vedno jima je bila godba na ušesa, razposajeni vzkliki plesalcev in hihitanje plesalk se je razlegalo še dalje do morja. Dana ni govorila; kakor silna skala jo je tiščalo na prsih, v očeh so se ji lesketale solze; zdelo se

ji je, da sliši še vedno razločno Adin zvonki smeh pred seboj, da vidi njene žive, zapeljive oči, ki jo žgo do dna duše.

Na obrežju sta postala.

Mato je poiskal med množico malih jadrnic čoln z enim samim jadrom. Kmalu sta se dela obadva v njem.

„Tvoj oče in brat sta se že davno odpeljala... Te popeljem pa enkrat jaz sam domov,“ je rekel Mato; prijel je za vesla, čoln je spolzel od brega.

Daleč naokrog nikjer nobene barke, belih jader nikjer blizu. Kakor v zrcalu si je ogledovalo v morski gladini počivajoče poldansko solnce svoj zlati obraz v valovih, na svojih ramenih same bisere, so nemirno drhteli; prežarka so bila zlata lica...

Na morju se je Dana polagoma umirila. Od neba do valovja razlita tiha opoldanska pokojnost je objela mehko tudi njeno dušo; počasi se je dvigala raz prsi prejšnja teža, solz na licih ni bilo že nič več.

„Kako vse lepše je tukaj... Vesela sem, da sem proč od tistega hrupa. — Samo povej mi, Mato, zdaj, ko sva sama...“

Mato jo je stisnil k sebi.

„Kakor otrok si, Dana... Ti nisi za tisti hrup...“

„Pa si plesal z njo —“

„Soseba sva si; Ada je ohola, nisem se ji maral zameriti... Ne verjemi, kar je govorila. Res je, hodila sva skupaj v šolo, mnogokrat sva se igrala ob morju; a drugega nič; in otroka sva bila takrat... Podražila te je, ker nima dobrega srca kakor ga imaš ti.“

Dana je svobodno zadihala.

„Mato, krivico sem ti delala... odpusti mi...“

„Nimam ti kaj odpustiti... Govoril sem že s svojim očetom, s tvojim bom pa še; še letos boš moja žena.“

Sklonil se je globoko do nje in pokrtil njene rosne oči s poljubi.

Sladka omotica se je vsesala Dani v telo in ji uspavala vse ude. Zdaj je vedela: kdor tako govori kakor je govoril Mato, ta ne laže, ne vara... Greh se ji je zdelo, da je bila sumničila, četudi le malo hipov.

Potegnil je veter: napelo se je jadro, Mato je odložil vesla, čoln je zdrčal po valovih. Dana je zaprla za hip oči; zakaj zažgali so jo vroči

Matovi poljubi na licih, na ustnah, na tilniku na prsih.

Jatoma so krožili visoko v dišečem ozračju urni galebi, razpete peroti so sekale kakor svetli bliski vedrino neba. Dani se je zdelo, da vidi zopet koncem obzorja razločno ozek, dolg pas počivajočih jader, belih mejnikov; kar si je bila, nekdanj želela, se je zdaj izpolnjevalo; vsa sreča, vsa lepota od onstran jader se je prelivala tudi semkaj; a nič več v skromnih žarkih — v širokih rekah se je pretakalo na to stran...

* * *

Zgodilo se je, kakor je bil obljubil Mato. Še tisto leto sta se vzela.

In šli so dnevi: solnce je sijalo; in večer za večerom je šel: vsi z zarjo prepojeni; tiho je šumelo od obrežja do obzorja morje, valovi so mrgoleli pod rahlim vetrom: kakor njuno življenje. Zlata večerna zarja je obadva objemala, božala ju po licih...

Jadra v daljavi, tik obzorja, so še vedno žarela, Dana pa ni strmela nič več proti njim. Uresničene so bile njene sanje — nemogoče je bilo sanjati še naprej. Onih belih mejnikov ni bilo več; pogreznili so se pred Daninimi očmi na dno morja...

III.

Dana je odprla okno. Noč; žareče zvezde na nebu, na morju njih srebrni odsvit; meseca še od nikoder.

Naslonila se je s komolci na podoknico; lica mirna, resna... Tri leta so minila, zdaj teče že četrto. Tri leta —. Odkod je bil mahoma udaril strup v prej čista srca, zakaj je pritisnil križ prej lahka pleča? Odkod, zakaj?...

Mislila je bila Dana, da so oživele njene sanje, pa je bila posegla le v hipno svetlobo, ki je ugasnila, komaj so se bile njene oči omamile; rekoma se je odvalila zasanjana sreča in lepota nazaj za visoka jadra. Z votlimi očmi je strmelo na njo, otroka tega sveta, zopet trpljenje; morje ni več mirno šumelo, pljuskalo je...

V kotu sobe, na postelji, je zajokalo. Dana se je vzdramila iz svojih misli in se odstranila od okna. Pobožala je otroka po licih, nato ga je poljubila na čelo.

„Mare!“

Na materinih rokah je dete utihnilo.

Položila ga je nazaj na postelj in stopila k oknu. Nekam v daljo, brez jasnega cilja, so se poizgubile misli...

Vedno žarnejše so gorele na nebu zvezde; morje se je bleščalo v nedogled, kakor da se ziblje na njem pragozd srebrnih luči; med tem razsvetljenim pragozdom so zdajpazdaj zažarela jadra, ki so izpreminjala barve, kolikor svetlejše je prihajalo nebo. Nekje blizu se je oglasil raskav klic mornarja; veter je zavel, odbil klic od obale, šumeči valovi so se zapenili.

Dana se je ozrla podse na cesto: iz krčme se je razlegalo že pijano vriskanje. Paroma, v živahnem razgovoru, so se vračali gologlavi ribiči z visoko zavihanimi rokavi v svoje domove. Tuintam se je prikazalo izza vogala naščeperjeno dekle — zvočen smeh se je razlil preko ceste, dekle je pomignilo z roko in zopet izginilo. Okna so se že vsepovsod svetila, za njimi so se premikale črne sence.

Opoldne se je bil odpeljal Mato na morje, pa ga še zdaj ni domov. Gotovo je že davno v vasi; najbrž pije v krčmi in — Dano je zarezalo v srce — Ada sedi kakor navadno poleg njega; z desnico jo objemlje okrog pasu kakor je objemal nekoč njo... Ado, ničvrednico, ki je vsakomur naprodaj...

Iz krčme se je razleglo petje, harmonika je zahreščala. Dana se je nagnila čez podoknico, začula je na vogalu bližnje hiše Adin hihitajoči smeh, nato iz dalje bližajoči se Matov glas. Čez nekaj časa sta se pokazala obadva v luči. Pod Daninim oknom se je plavolaska še zvočneje zasmejala; za roke sta se držala; izginila sta obadva v krčmo...

Dana je zaokrenila glavo od okna; stisnilo jo je v prsih — žgoče klešče; ali obraz je ostal miren kakor prej, v očeh ni bilo solze.

Poljubila je otroka; morala je ven, zakaj preveč so žgale klešče. Zunaj na cesti se je odpočila; morska sapa ji je misli osvežila, omila ji lica.

Na obali je obstala in je videla: zvezdnato nebo vse plameneče; iz vsake zvezde škropi na zemljo, na morje, kri; in iz zemlje, iz morja, brizga kri nazaj, kvišku proti zvezdam; tako v krogu vedno naprej, brez konca. Blešči se skozi te visoke, rdeče pramene zlati odsev izza jadermejniov; ali zaprta so vrata do nebes...

Posvetil je mesec; morje se je zakresilo do daljnega mraka, jadra tik obzorja so ostro zasrebrela, zalesketala se je v mesečini Danina postava na beli obali kakor iz mramorja izklesana...

Nevestin dar.

Lanska tekmeča za Noblovo književno nagrado.

Spisal dr. Janko Lokar.

Indijski jezik spada kakor naš med indogermanske. Njegovo najstarejše sporočeno narečje je jezik ved. Veda pomeni toliko kot znanje. S tem imenom zaznamujejo brahmani svoje kanonične knjige, o katerih domnevamo, da segajo tisočletja pred Kristovo rojstvo. Najstarejša je rig-veda, zbirka pesmi na bogove, ki je nastala okrog l. 1000 pr. Kr., zapisana pa je bila mnogo pozneje. Soma-veda ima besedilo za daritvene obrede (soma-daritev!). Rig-veda je obredna knjiga najvišje duhovščine, soma-veda pa posebne vrste duhovnikov, takozvanih udgatarjev. Ponaša se pa indijsko slovstvo še z drugimi deli, n. pr. z zbirkami yajur-veda in atharva-veda, katere so vse bolj ali manj važne za spoznanje praznoverja indijskih Arijev. Vir vsem tvori rig-veda s svojimi pesmimi (nad 1000!) skoro izključno verske vsebine. Vse te zbirke imajo mnogo razlag različnega imena. Te govore o daritvah, njihovem izvoru in pomenu ter so prepletene z legendami in pisane v prozi. Obsegajo najstarejše pravljico blago ter mnogo zanimivih vzporednic k svetopisemskim poročilom ali pravzaprav razlago k marsikateremu nejasnemu mestu sv. pisma. Z njimi se začenja indijsko versko-spekulativno modroslovje.

Ako govorimo pri nas o indijskem slovstvu, mislimo predvsem na sanskrit. Ta je jezik poznejšega slovstva, katerega je vkoval v pravila sloveči slovničar Panini. Sanskrit pomeni kot beseda „čisto ali sveto napravljen“ in je pismen ali umeten jezik, skratka ornatum genus dicendi, kakor se izražajo slovničarji. Omikancem sta znana v prvi vrsti indijska epa „Mahabharata“ in „Ramayana“. Pripomniti moramo tu, da je epično narečje starejše kot klasični sanskrit. Znana je tudi zbirka basni, „Pancatantra“, ki je vplivala na velik del zapadnoevropskih basni. Kot najslavnejšega indijskega dramatika poznamo vsaj po imenu Kalidasa. Če pristavim še, da je napravljena indijska abeceda brahmi (napisi kralja

Asoka so najstarejši ohranjeni spomeniki te pisave) po aramejski (mesopotamski) abecedi in da je prišla v Indijo okrog l. 800 pr. Kr., da pa so obstojale poleg nje še druge — današnja se imenuje devanagari, sem povedal vse, kar zahteva naše stanje izobrazbe glede starega indijskega slovstva.

Kakor pri vseh mnogoštevilnih in prostorno zelo razširjenih narodih, tako se je razvijalo slovstvo tudi pri Indijcih hkrati v več vplivnejših narečjih. Med temi je zavzelo v XIX. stoletju nenadoma prvo mesto dotedaj neznano slovstvo v bengalščini. To govori v spodnjih deželah svetih rek Ganges in Brahmaputra nad 40 milijonov ljudi. Bengalija je največja, najobljudenejša in zelo plodovita pokrajina angleškoindijskega gospodstva, ki sega na jugu do Bengalskega zaliva, na severu do himalajskih držav Nepal, Sikkim in Bhutan, na vzhodu do pokrajin Assam in Birma, na zapadu pa do takozvanih severozapadnih provinc. Kultura Bengalcev stoji vsled angleškega vpliva na razmeroma visoki stopnji. Angleži so zagospodovali nad njimi 1757. l. Njihova roka je sicer v političnem oziru težka, a v kulturnem oziru so Angleži izvrstni delavci, ki so vzdramili tudi v Bengaliji literarno življenje. V svojih šolah so vzbudili marsikak talent, ki ni deloval samo v angleščini, ampak tudi v materinščini. Ustanovitelj novega bengalskega slovstva je Ram Mohun Roy (1774—1853), največji predstavitelj pa Rabindranath Tagore.

Razmerje med pesnikom in narodom je na vzhodu drugo kakor pri nas. Mi smatramo poezijo za izraz nenavadnega ali celo ekscentričnega, poeta pa za nekaj nad vsakdanjim življenjem vzvišenega ali pa za nenormalnega, z napakami in s slabostmi obdarjenega ali celo prismojenega človeka. Zadnje naziranje o poetu je seveda čisto slovensko. Nekdaj nam je bil pač vsak, ki je dal med svet par rimanov vzdihov, majhen bog, v današnjih časih pa se pomilovalno nasmehnemo,

ako slišimo o taki revi brez zlate verižice in vsak dan druge kravate. Krivi so temu pri nas poleg splošno vladajočega gospodarskega mišljenja pesniki sami, katerih ena generacija je smatrala cigansko življenje in smešenje vsega pozitivnega in naravnega za svoj vzor. Pa tudi če pustimo slovensko stališče in se ozremo sploh po zapadu, opazimo, da čitajo povsod rajši o pesnikih kakor pesnike. Večina ne vidi v čuvstvih, izraženih v poeziji, svojega duševnega življenja. Drugače je na vzhodu. Ako čitajo Rabindranatha tisoči, znajo njegove pesmi na pamet in jih pojejo milijoni. Kakor so hodili na slovanskem jugu pevci pred nedavnim časom od kraja do kraja in prepevajoč razširjali narodno blago, tako prepevajo Indijci pesmi svojega največjega moža. Kadar jih kličejo prvi solnčni žarki na delo, takrat zadone iz njihovih grl Rabindranathove pesmi. Opoldne, ko počiva delo vsled žgočega solnca, jih pojejo v hladni senci in zvečer, ko se zgrinjajo okoli ognjišč, se zopet radujejo nad njimi. Ob narodnih praznikih, zborovanjih in javnih nastopih, pri daritvah na čast bogovom in pri ženitovanjih, povsod se glase Rabindranathove pesmi. Celo berač ob cesti ti izkuša omečiti ž njimi srce. Rabindranath ne živi v nekaj tisočih knjig, ampak v milijonih svojega rodu.

Rodil se je v Kalkuti spomladi l. 1861. v slavni indijski rodbini Thakur (anglizirano: Tagore), ki je zavzemala od 10. stoletja prvo mesto v indijskem duševnem in družabnem življenju. Nad zvezdo svojega rojstva se torej ne more pritoževati. Med svojimi predniki ima znamenite može. Prosonno Koomar Tagore je bil n. pr. slaven pravnik, ki je spisal mnogo del pravne in vzgojne vsebine ter ustanovil „Angleško-indijsko družbo“. Raja Sir Sourindra Mohun Tagore spada med prve glasbenike Indije. Njegovo delo je „Bengalska glasbena šola“ in „Bengalska visoka šola za glasbo“. Pisal je veliko o indijski glasbi in indijskih godalih, medtem ko je Abanindranath Tagore izvrsten slikar in preosnovatelj indijske upodablajoče umetnosti. Brat pesnikovega starega očeta, Maharaja Ramanath Tagore, je bil političen vodja Indije, njegov stari oče, Dvarakanath Tagore, pa filozof, socialni reformator in velik delavec v svrhu okrepitve vezi med Indijo in Angleško. Pesnikov oče, Debendranath Tagore, je slovel med ljudstvom kot velik modrec, kot maharsi, in kot njihov duševni voditelj, katerega so častili tudi zaradi njegove pobožnosti.

Na mladega pesnika je vplivala predvsem narava. O tem pripoveduje sam sledeče: „Na dneve svoje prve mladosti se spominjam prav slabo, vendar pa toliko, da je napolnilo tu in tam moje srce brez vsakega vzroka neizrekljivo veselje. Ves svet se mi je zdel poln skrivnosti in vsak dan sem brskal v zemljo z malo bambusovo palico, ker sem mislil, da najdem katero. Vsa lepota in ljubkost in ves vonj tega sveta, vse gibanje ljudi, ropot na cesti, krik orla, kokosove palme na domačem vrtu, figovo drevo ob ribniku, senca na vodi, jutranji vonj cvetja — vsled vsega tega sem čutil pričujočnost nekega nejasno spoznanega bitja, ki je izpreminjalo obliko, kakor bi mi hotelo delati družbo.“

To se je godilo, ko je bil Rabindranath star nekako sedem let. Zaradi globokega nagnjenja do narave je sovražil šolske stene, k čemur je mnogo pripomogel učitelj bengalske literature, ki je bil znan kot sirovina. Ker mu dečko več ni hotel odgovarjati na ustna vprašanja, dasi je kazal v pismenih nalogah veliko znanje, ga je vzel oče iz šole. Da bi ga izučil v največji šoli, ki jo imamo, v naravi, ga je vzel s seboj na potovanje po višinah Himalaje. Prvo noč, ki jo je prebil deček izvan Kalkute, ga je peljala pot v očetovo letovišče, v Bolpur Shanti Niketan. Vso pot je imel zaprte oči, da bi ne videl v mraku ničesar in si ne pokvaril tako užitka, ki ga je pričakoval od narave, kopajoče se v bogatih žarkih dobrotljivega solnca. Na himalajskem pogorju je našel mladi Tagore v resnici to, po čemer je hrepenelo njegovo srce: neizmerno veličastvo narave, ki se mu je odkrivalo od dne do dne v lepši in večji meri in mu razodevalo po svojih božanstvih vedno nove skrivnosti. Duh mu je hrepenel vedno više in više in v tem hrepenenju je rad vzprejemal očetov pouk v angleščini, sanskritu, bengalščini ter rastlinstvu in zvezdoslovju. Takrat je štel Rabindranath 11 let. Poznal je že nekatera važnejša dela bengalskega slovstva ter si zapisoval že tudi sam prve literarne poizkuse. Naslednje leto mu je umrla mati. Globoka žalost za njo ga je približala še bolj naravi. Vrhutega je zamenjal veličastne himalajske gore s tiho lepoto pokrajin ob reki Ganges in se naselil v Chandranagore. Ta krajevna premena je silno vplivala na njegovo domišljijo. Ure in ure je sedel ob reki in strmел v njene svete valove, noči pa je presedel na strehi svoje hiše, poln spoštovanja in občudovanja, očaran

od nebeških noči vzhoda, s katerimi se ne dado naše niti primerjati.

Začela se je za pesnika doba lepih sanj. Nastajale so pesmi, ki jih je priobčeval v različnih časopisih, predvsem v svojem družinskem listu „Bharati“, ki ga izdaja zdaj njegova sestra Sreemeti Svarna Koomari Devi. Nato se je podal s sedemnajstim letom v Evropo. Bil je že precéj dobro podkovan v bengalski in angleški literaturi ter imel odprto oko za socialno stran življenja. V Evropi se je zadržal leto dni na university college, da bi izpopolnil svoje znanje v angleščini. Tu si je pridobil tako jasen način pisanja v prozi, da mu ni glede tega v Indiji nikdo enak. A tudi v vezani besedi je preprost, brez nepotrebnega besednega nakita. Besede so vezane s čudovito lahnim ritmom, ki krasí tudi njegovo prozo.

Po povratku v domovino je spisal večino svojih romanov in dram in spesnil obilo pesmi, med njimi mnogo ljubavnih. Prišel je iznova na Angleško, kjer je prestal hudo srčno krizo. Natančnejšega o njej ni znano. Vemo le toliko, da je postal po vrnitvi v Indijo ob reki Padme puščavnik. Nekako v starosti štiridesetih let se je pa naveličal osamelosti in samote. Podal se je zopet med svet in začela se je doba njegove popolnosti in njegovega viška.

Po zunanosti krasen človek, ki spominja na najlepše slike Kristove, je ustanovil najprej pri Kalkuti višje deško vzgojevališče, neke vrste šolo na prostem, kjer je odgajal učence v zmislu svetovnega bratstva. Iz nje naj bi izšle v prid domovine močne osebnosti, možje s takimi nazori o svetu, kakršne si je bil napravil sam šele po dolgem in globokem premišljevanju. Dalje se blesti njegovo ime med ustanoviteli indijskega narodnega vseučilišča v Kalkuti, kakor je ustanovitelj in ravnatelj kalkutske mestne umetniške akademije. V političnem oziru stoji v ozadju. V ospredje je stopil pravzaprav samo enkrat, namreč l. 1908. Ko se niso mogle na bengalskem provincijalnem kongresu zediniti stranke, so poklicali njega in mu oddali vodstvo seje. Posrečilo se mu je poravnati razpor v kratkem času.

Rabindranath Tagore je vsestransko delaven mož. Med drugim je globok modroslovec, ljudski duševni voditelj, zgodovinar, pevec in skladatelj,¹⁾ izdajatelj,²⁾ vzgojitelj in umen gospodar,

¹⁾ Tagore dela pesmi k lastnim napevom in jih poje sam pred tistimi, ki jih hočejo slišati, da bi jih razširili med

predvsem pa pesnik, pesnik ljubezni v najširšem pomenu besede. Poje o ljubezni do narave, o materinski, otročji, zakonski in domovinski ljubezni, o ljubezni strasti itd. Ljubezen tvori bistvo njegove poezije. Sam jo je okusil v polni meri, zato deluje na bralca z nepremagljivo silo. Ko mu je razjedala strast srce, je pel o nji s takim ognjem, da so se spotikali indijski moralisti nele nad njegovimi stihí, ampak tudi nad njegovo osebo. Ker ni zametal čaše opojnosti življenja, zato so bodle onemogle grešnike že njegove elegantne svilene obleke in razkošne pojedine. Začeli so proti njemu celo tak boj, da so razvpili vsako nekoliko svobodnejšo pesem za Rabindranathovo, četudi je bila morda od koga, ki so ga povzdigovali nad Tagoreja in mu ga stavili za zgled. Očitali so mu, da kvari s svojim zapadnim romanticizmom mladino in da izkuša odvrniti indijsko literaturo od resnosti, s katero je obravnavala človeške strasti. V svoji sveti jezi niso vedeli, da sta se borili pri Rabindranathu za nadvlado dve struji: strast in nramnost ali duševnost. Kakor pri Wielandu je bila zdaj ta močnejša, zdaj ona. Iz te dobe zdvojenosti in negotovosti ima indijsko pesništvo marsikak srčno krvjo zapisan Rabindranathov biser. — Polagoma pa je začel hoditi pesnik pot bogomiselnega premišljevanja, ki je značilno za življenjsko naziranje Indijcev. O tem svojem preobratu piše sam: „Nekega jutra sem videl z verande vzhajati solnce za listjem drevja na vrtu; luskine so mi padle z oči. Čuden sijaj je pokrival ves svet pred menoj — blaženost in lepota sta se mi zdeli kot valovi šumeči čez svet.... Tu mi je bil vsak in vse, karkoli je bilo, dobrodošlo. Srce mi je hotelo pred menoj teči, da bi prisrčno pozdravilo bližajoče se ljudi, katerih družba mi je bila doslej zoprna. Celó sirove postave in poteze nekaterih delavcev, ki so šli mimo po cesti, so dobile zame nekaj notranji sijaj.“

Od zdaj naprej je pesnik poln ljubezni do boga in do sveta kot vidnega izraza njegove brezmerne ljubezni. Solnce, mesec, zvezde, drevesa, cvetlice... vsa narava časti odslej boga pri Rabindranathu, ki vidi in čuje povsod le njega. Vsebina in oblika pesmi postane druga. Kakor

narodom. Uglasbil je približno 500 svojih pesmi. V tem oziru je torej podoben srbskim narodnim pevcem ali srednjeveškim trubadurjem.

²⁾ Izdal je štiri časopise: Sadhana, Bangardasan, Bharati in Tattvabodhini.

svetec iz bajk se nam zdi odslej. A ta svetec ne zanikuje nikjer življenja, nikjer ne oznanja mračnega nauka o edino odrešilni moči odpovedi življenju, povsod ga odlikuje poleg globoko segajoče mistike trezen zmisel za svetlo stran žitja. Bog in narava sta mu eno in isto in smrt le prehod, ne pa konec. Da so očitvidni predmeti resnični, obenem pa znamenja še nespoznanega življenja, da se približuje posamezna duša z izločitvijo nizkotnega stremljenja svetovni duši — vse to je za Rabindranatha nekaj samo ob sebi umevnega in nad vsako kritiko in vsakim dvomom vzvišenega.

Ako se izprehaja po domačih poljanah, občuduje cvetke in ptičke, tiho šumljajoče valčke in visoko v nebo vzpenjajoče se gore, misli na vence pletče deve in na svet vzdržujočo ljubezen, pa tudi na vir vse ljubezni. A vedno in povsod se spominja domovine, za katero se poteguje na najrazličnejše načine. V neki pesmi poje: „O domovina, tebi dam svoje telo, kajti tebi je posvečeno vse moje življenje! Moje oko se joka za teboj in moja muza ti bo pela vedno hvalo in slavo. Četudi so moje roke brez moči, vendar bodo storile dela, ki ti bodo koristila; četudi je moj meč od sramote zarjavel, vendar bo razsekal vezi suženjstva, moja ljuba mati!“ Na drugem mestu zopet graja domovino: „O mati, ali hočeš res poslati svoje otroke kot berače pred vrata tujcev, ki jih začno, ko zagledajo beraško palico, sovražiti in metati nanje v zaničevanju kamenje? Povej, mati!“ V globoki žalosti poje težko resnico: „Ničesar ne moreš upati od svojih otrok, o mati, kajti ničesar ti ne bodo dali, dasi jim deliš v svoji veliki dobroti vse, kar imaš: zrak in vodo, žito, kulturo in izobrazbo. O odpusti nevhvaležnim otrokom, ki toliko obljubljajo in že pri naslednjem dihu svojo obljubo prelomijo!“

V časih, ko so bili mladi indijski rodoljubi od vseh strani zapuščeni, ko so jih zametavali zaradi domoljubja celo lastni starši, so jim bile edina tolažba Rabindranathove pesmi. Sicer niso divje-bojevite himne, ampak mehke idealizacije domovine, toda polne požrtvovalnosti in trdne vere v vstajenje zaslužjenega rodu. Značilno pa je, da so brez srda in zavisti proti drugemu. To označuje Rabindranatha kot zastopnika najglobokejšega človekoljubja. Njegov univerzalizem dosega najvišjo stopnjo popolnosti. Kot idealist XX. stoletja veruje na enotnost človeškega rodu

in je prepričan, da je človekoljubje močnejše kot vsi narodi. Toda teh razvoj se mu zdi potreben za celoto, kot je potrebno medsebojno delovanje različnih delov človeškega telesa za tega normalno razvijanje. Kakor je naloga rože, da razvije svoje liste in cvete, tako je naloga rože človekoljubja, da razvijejo različna plemena in množestvilni narodi svoje raznovrstne značilnosti, ki se pa morajo razviti vse ob deblu človekoljubja, nanj privezane z vezjo ljubezni. Zato imata po Rabindranathovih mislih vzhod in zapad vsak svoje življenje in svojo nalogo, a vendar isti cilj. S tega stališča je govoril pesnik na banketu, ki so ga priredili njemu na čast duševni voditelji Angleške in Irske, tako-le:

„Spoznal sem, da smo v bistvu svojega srca isto, četudi je naš jezik različen in so nenake naše šege. Monsunovi oblaki, ki se tvorijo na bregovih Nila, plode daleč stran ležeče obrežje reke Ganges; misli morajo valovati od vzhodnega do zapadnega obrežja, da jih sprejmejo človeška srca in da izpolnijo tem nade. Vzhod je vzhod, zapad je zapad — varuj bog, da bi bi bilo drugače! Toda oba se morata dotikati v prijateljstvu, miru in medsebojnem sporazumevanju. Njuno dotikanje bo zaradi razlike tem plodovitejše in mora privedi oba pred skupni oltar človekoljubja, da skleneta sveti zakon.“

Temu pesniku na čast je izpregovoril na banketu v londonskem hotelu Trocadero William Butler Yeats, ki je vpeljal Rabindranatha pri londonskih literatih: „Da se udeležujem tega česčenja, spada med največje dogodke mojega umetniškega življenja. Pri sebi nosim knjigo, ki obsega sto na angleško v prozi prestavljenih bengalskih Tagorejevih pesmi, ki jih je spesnil v zadnjih desetih letih. Ne poznam nobenega moža tega časa, ki bi bil spisal v angleškem jeziku kaj takega, kar bi bilo podobno tej liriki.“

Navdušenje na tem banketu je bilo veličansko. Nekateri so se dotaknili v pozdrav po indijski šegi pesnikovih nog, drugi so bili razočarani, ker niso mogli tega storiti. C. F. Andrews, angleški misijonar v Indiji in eden njenih največjih prijateljev, pripoveduje o tem svojem razočaranju: „Rad bi se bil pripognil pred pesnikom, ki je tako povzdignil svoj narod s svojimi pesmimi, pa v trenutku je bil že prijel mojo roko.“

Število Rabindranathovih del je veliko in obsega nad trideset knjig. V njih se vrste eseji, modroslovne razprave, male povesti, drame, ro-

mani, balade in lirične pesmi. Izmed teh jih je prevedenih precej na angleščino; nekaj jih je prevedel celo pesnik sam. Tudi nemških po angleških prevodih prirejenih prestav se ne manjka več. Mnogo Angležev se uči bengalsčine samo zato, da bi uživali lahko krasoto Rabindranathove poezije iz prvega vira.

Kot umetnik stoji Rabindranath na mejniku med staro in novo Indijo. Kot pomnik umetniškega bogastva stare Indije se dviga nad ves svet, medtem ko mu širita med Indijci lastni sin in lastni brat nove ideje. Tega pa ne smatra pesnik za tragiko življenja, ampak za pojav, utemeljen v življenjskih zakonih samih.

Ako primerjamo Rabindranatha z Roseggerjem, vidimo na eni strani duševnega velikana ogromnega obzorja, katerega obožava kulturni vzhod in se mu klanja ves zapad, moža-pesnika, ki je postal last celega svojega številnega naroda že za časa svojega življenja, na drugi pa sicer delavnega moža omejenega obzorja, ki ni prodrl s svojimi deli niti med razmeroma maloštevilne alpske Nemce in ni pokazal nikjer novih potov. Na eni strani vidimo moža, ki krvavi v ljubezni za svojo nesvobodno domovino, a odločno priznava pravice nasprotnika, katere celo poudarja, na drugi strani pa moža, ki bi se rad odel s plaščem človekoljubja, a je vsled svojega ozkega obzorja še podpihal in podpihuje ogenj narodnega boja in sovraštva. V XX. stoletju, ki je baje stoletje človekoljubja, na vsak način pa stoletje poizkusov pomirjenja narodnih bojev, je storila torej švedska akademija prav, da je prisodila Noblovo nagrado Rabindranathu, s katerim nikakor ne more vzdržati Rosegger primere z umetniškega stališča.

In vendar je zagnalo vesoljno nemštvo krik, da se mu je zgodila krivica in da je postopala omenjena akademija na ljubo Slovanom krivično na predlog svojega poročevalca Jensena. Celo svetovni listi, kakor „Neue Freie Presse“, so se izpraševali čude: „Kdo je Rabindranath Tagore? Pozna ga ne nihče. Celo orijentalisti dunajskega vseučilišča ne vedo o njem drugega, kot da živi kot puščavnik nekje v Indiji.“ Nekaj dni so se trdovratno držali te svoje nojeve vloge in poročali še-le pozneje nekaj več o Rabindranathu. Celo švedski inženir Leonad Hwass, ena izmed zadnjih živčih prič Noblove ustanove, se je oglašil v „Woche“, češ da se nagrade ne razdeljujejo pravilno. Nobel, „tihi, fino misleči german-

ski aristokrat“, je bil po njegovem zatrdilu „skozi in skozi socialno-ekonomična narava“. Hotel je „za visokimi idealnimi cilji stremečim duhomom, pesnikom in izumiteljem“ koristiti s tem, da je „vstvaril za olajšanje dela takorekoč gmoten motor v ovirano, boreče in ustavljajoče se življenje takih blagoslovljenih mož“. Nikdar da ni mislil Nobel na častno darilo, predvsem ne na tako za bogate ljudi (Rabindranath Tagore je bogataš!), ampak samo na neke vrste pomoč. Noblove nagrade bi ne smele biti častna znamenja ali veteranske svetinje, ampak delavna gonila v prid človeštva. Hwass govori dalje o ekonomiji duha in izraža upanje, da se bodo potrudili vsi njegovi rojaki, da se bode izpolnjevala Noblova poslednja volja tako, kakor je sam želel. To Hwassovo izjavo so s slastjo ponatisnili nemški listi, med njimi tudi Avenarijev „Kunstwart“ (1914, str. 222), sicer zelo resen list, ki bere Nemcem temeljite levite zaradi njihove kulture.

Roseggerja so tolažili Nemci s povzdigovanjem v deveta nebesa, medtem ko sta izdala „Deutscher Schulverein“ in „Deutschösterreichischer Lehrerbund“ oklic za zbirko, ki naj bi bila „Deutsche Volksehrengabe für Rosegger“ „dem hehren Manne zum Schutz, völkischem Hasse zum Trutz“. Ta častni dar pa je odklonil Rosegger, češ da se ne čuti žaljenega s tem, da ni dobil Noblove nagrade. S humorjem je izkušal prikriti svojo užaljenost, a s tem, da se kaj rad povrača v pismih in listih k Noblovi nagradi, jo izdaja.

Kako hinavsko so ravnali pri tem Nemci, dokazuje to-le: Večjega dela o Rabindranathu do časa podelitve Noblove nagrade res niso imeli,¹⁾ vendar so ga pa že slavili kot velikega pesnika. O. E. Lessing, znan literaren poročevalec, je pisal v zelo razširjenem polmesečniku „Das literarische Echo“ (Berlin) 1. junija 1913 sledeče: „Slučaj je prinesel za nekaj mesecev v naše mesto (Urbana, Illinois) indijskega pesnika Tagoreja. Od pozne jeseni smo videli hoditi po cestah večinoma samega lepega, visokoraslega moža s sivimi lasmi in brado, s tujo obleko. Navadno je imel roke sklenjene pred prsmi in je gledal zamišljeno predse. Najprej se je izvedelo, da govori ob nedeljah zvečer v neki cerkvi o indijski filozofiji v angleščini, katero so mu zavidali njegovi amerikanski poslušalci. Potem je čital več-

¹⁾ Takega še zdaj nimajo. P. Cremerjeva študija „Rabindranath Tagore“ (Berlin) je zgolj informativnega značaja.

krat v zasebnih krogih svoje pesnitve: male igre iz vsakdanjega življenja, drame iz indijskih mitov, ljubavne pesmi, otroške pesmi, mistične speve. Potem smo izvedeli, da je bil prejšnje leto gospod Tagore v Londonu in da je bil tam od poklicanih slavljen kot najslavnejši pesnik Indije. Bajе je tudi znamenit glasbenik, ki sklada sam svoje pesmi. Te poje ljudstvo na vsem Bengalskem. Živi tam nekje pri Kalkuti na stari dedini svoje družine, bogat in češčen kot prerok. Pevci prihajajo bajе k njemu in se uče iz njegovih ust njegovih pesmi, da jih nauče na enak način druge.“ Isti mož poroča istotam o ameriškanskem slovstvu. Tu piše sledeče: „Vsebina pred menoj ležečih števil listov ‚Poetry‘ (organ za liriko v Čikagi) ne vzbuja nikakor visokih upov za bodočnost. Edino, kar je pomembno, ne prihaja niti iz Amerike, niti z Angleške, ampak — iz Indije. Od nedolgo tega v Londonu „najdenega“ indijskega lirika, dramatika in mističnega filozofa Rabindranatha prinaša št. 3 nekaj pesmi, v prozi prestavljenih od pesnika samega. Njihova ritmična sila je vedno to, kar doseže Whitman¹⁾ le izjemoma. Najneznatnejši do-

¹⁾ Amerikanec Walt Whitman je lirik preprostega izražanja. Brez posebne oblike se vrsti pri njem vtis za vtisom, kakor jih dobi, če — recimo — leži v travi. Stavki stoje pri njem osamljeni, podani na svetopisemski način. Običajnih poetičnih okraskov ne pozna. Na nemško mlado liriko (Holz in Schlaf) je zelo vplival.

godki postajajo prispodoba večnega umiranja in porajanja ter skrivnostne zveze med posameznimi bitji in sosvetjem. Še iz angleščine se čuti besedna umetnost, ki more naznaniti tudi največje tajnosti. Na Bengalskem prepeva narod pesmi Rabindranatha, ki združuje kot trubadur besedo in glasbo. Učenjaki računajo z dobo njegovega imena, kakor govorimo mi o Goethejevi in Schillerjevi dobi. V resnici, kdor vidi in čuje tega krasnega starčka, dobi vtis neke čisto posebne sile in veličine ... Ex oriente lux!“

Obenem je prinesel „Literarisches Echo“ nekaj prevodov Rabindranatha. Omenil ga je pa že prej, namreč 15. aprila 1913. A tudi drugi nemški listi so bili prinesli po angleških virih manjše vesti o znamenitem možu, katerega niso hoteli kljub temu poznati, ko jim je bilo to neprilичno.

Način, kako se potezajo za svoje ljudi Nemci, je za nas zelo poučen. Mi namreč svojih mož po navadi ne priznavamo in ne vidimo resnično pomembnih del ali jih nočemo videti, pač pa kujemo v zlato mušice prikupljive narave. Brez pametnega merila in vzajemnosti pa tudi pri nas ne pojde, sicer bomo „v kulturi“ vedno „skokoma napredovali“ s kolesarskimi dirkami, z nogometnimi tekmami in podobno šaro ter tako „pred vsem svetom svedočili, da nismo zadnji.“ Smešno, da ni žalostno!

Odhod na ženinov dom.

Nemški pisatelj Karl Emil Franzos in Slovenci.

Spisal dr. Vinko Zupan.

Med Slovenci in Nemci divja narodnostni boj, ki postaja vedno hujši in brezobzirnejši. Zato pač noben narod v tem boju ne sodi o drugem objektivno, posebno velja to za Nemce, ki so navajeni, da imajo sebe za „Herrenvolk“, na malega Slovenca pa gledajo s preziranjem. Narodnostni boj je postavil med bojujoče se narode visoke pregrade in stene, ki jih za časa, ko je cvetel ideal humanitete, za časa Herderja in romantike med Nemci in Slovani ni bilo.

Da bi vzel kak nemški pisatelj sižé svoji povesti iz naših krajev in iz našega naroda, kakšna redkost! In če! Potem je to nemška bojna pesem, kakor je Bartschev „Deutsches Leid“. Spominjam se, da je bila v lanskem „Slovincu“ notica, da je nemški pisatelj Achleitner napisal povest iz življenja naših kmetov na Pohorju. Nemec napisal povest iz našega življenja, z ljubeznijo! Bela vrana!

Sicer so take povesti za nemško literaturo le nekake etnografske kurioziteti, kajti vsaka književnost mora imeti svoje korenine v domačih tleh in v lastnem narodu.

Posebno poklicani za to, da tvorijo nekakšen „lép“ med različnimi nasprotujočimi si narodi so pa — Židje in židovskih pisateljev se med Nemci ne manjka. Tak židovski pisatelj je tudi Karl Emil Franzos. Njegova specialiteta so slike iz Galicije in Bukovine, iz „Poluazije“. Rojen 25. oktobra 1848 kot sin zdravnika na rusko-gališki meji je svojo mladost preživel v poljsko-židovskem mestu Czortkoku in Černovicah. Na Dunaju in v Gradcu je študiral prava. — Zbirka njegovih najboljših črtic in novel se imenuje „Halbasien“, to so kulturne slike iz Galicije, Bukovine, južne Rusije in Rumunije. Uredništvo lista „Velhagen und Klasings Monatshefte“ (Pantenius in von Zobelitz) jih hvali, da so „risane s čudovito realitiko in ob enem polne prave poezije.“ — Najbolj znana so razun teh

novel njegova dela: „Die Juden von Barnow“ (pač Czortkow), „Moschko von Parma“, „Junge Liebe“, „Judith Trachtenberg“ itd.

Da pridemo k stvari. Ta židovski pisatelj, ki se je specializiral na „Poluazijo“, je hotel podati Nemcem še sliko iz popolnoma drugega konca Avstrije. Napisal je novelo iz slovenskega življenja ki jo je naslovil: „Dr. Ripač. Eine Geschichte aus Österreich.“ In slučaj je hotel, da je bila ravno ta njegova povest iz našega življenja zadnja stvar, ki jo je sploh napisal. Ko je zagledala ta novela beli dan v 8. zvezku „Velhagen und Klasings Monatshefte“ XVIII. letnika (aprila 1904), je ležal Franzos že dober mesec pod zemljo; 28. januarja 1904 je namreč umrl. Uredništvo piše: „Gerade im vorliegenden Heft veröffentlichen wir die letzte Novelle, die er noch unmittelbar vor dem Hereinbruch der schweren Krankheit, die ihn dahinraffte, geschrieben hat: „Dr. Ripač“, eine feinsinnige Erzählung aus dem nationalitätenreichen Österreich.“

Povest se godi v hribih, ki gredo „južno od Save do doline hitre Krke“ še od Višnje gore naprej. Tja je šel Franzos, kakor pripoveduje, nekega poletja na oddih, da bi živel nekaj časa popolnoma v miru. Kopališki zdravnik v Rimskih Toplicah mu je svetoval ta kraj, ker je tam „tako samotno“, Slovenci pa v par gorskih vasi-
cach „ein stilles, scheues Volk.“

Franzos se je torej odpeljal z vlakom v Ljubljano, od tod pa z vozom v hribe, „dokler je bilo kaj ceste“. Gostilničar, pri katerem se je nastanil, je bil „ein blasser, düsterer Mann mit den breiten Backenknochen, dem spitzen Kinn, dem schwarzen straffen Haar seines Stammes“; nemško je govoril seveda zelo slabo in bil od začetka proti tujemu gostu zelo nezaupljiv: imel ga je namreč za novega živinozdravnika „ki vedno iznajde kakšno živinsko kugo, o kateri živa duša nič ne ve in jim zapre ljubljanski trg.“

Izkušal je tudi izvedeti, če nima morda pred sabo novega davčnega nadzornika. Ko je izvedel, da je tujec prišel sem v to samoto le na oddih, tega sicer ni razumel in je imel tujca za čudaka, vendar se je pomiril. „Ker je žena služila v Trstu za kuharico, se je mogel gost za silo tudi najesti.“

Ko se je šel popoldne izprehajati, je srečal mestno oblečenega človeka, ki ga je motril prav tako pozorno kakor on njega. Obleki se je sicer videlo, da jo je delal kak vaški krojač, „njegove velike blage, rujave oči pa so gledale skozi očala. Te oči so bile edino, kar je bilo lepo na tem oglatem obrazu; na prvi pogled se mi je zdel kakor brat krčmarjev, zmota, ki jo napravimo vedno, kadar imamo prvič opraviti s tujim plemenom, ki se ga mora oko šele privaditi; od začetka se zdijo človeku vsi obrazi enaki, šele pozneje opazi razločke med njimi.“

Ta mož je bil star okoli trideset let in avtor ga je imel za vaškega učitelja. Krčmarjevi pa so mu povedali, da je to bil zdravnik. Vsi so ga hvalili, kako je spreten in kako pri vsej svoji ubožnosti rad pomaga za majhen denar. Kraj je seveda reven in redko naseljen, tako da le težko izhaja z ženo in dvema otrokoma. Predno je prišel v vas, so morali klicati ranocelnika iz Višnje gore, ki je, predno se je sploh odpravil na pot, zahteval goldinar naprej. Zdaj imajo pa že osem let, česar nimajo niti Višnjani: pravega zdravnika, ki pa računa le par desetic. „Kako se piše, sem vprašal. Povedali so mi ime, recimo tukaj: Dr. Ripač. — Ripač? sem vprašal. — Da. — Ivan Ripač? — Da!“

In Franzos se spomni, da pozna tega človeka še z univerze v Gradcu. Bilo je l. 1870 in šlo je za volitev dijaških zastopnikov v kuratorij akademičnega podpornega zaklada. Nemci bi bili imeli večino nad Slovani in Italijani, pravi Franzos, a so bili razcepljeni na nacionaliste, ki so goreli za Bismarcka, na „črno-rumene“ in na klerikalce. Da bi skupščina ne bila burna in brez uspeha, je bilo treba potom kompromisa naprej določiti, koliko delegatov dobi vsaka stranka. Med tistimi, ki so vodili pogajanja, je bil tudi Franzos; „z nikomur ni šlo lahko, s Slovenci pa najtežje.“ Vodil jih je namreč jurist, ki se je pisal Franc Bauer, lep človek, velik in močan, plavih las in modrih oči, „pravi German in po krvi v resnici Nemec, sin okrajnega glavarja v Kranju, a fanatičen voditelj Slovencev.“ Ž njim niso mogli

priiti do konca; danes je bil še zadovoljen z enim delegatom v odbor 5 članov, jutri je zahteval dva. Skoro da se niso pogajanja že razbila, ko so mu prideli medicince Ripača, ki se mu je takoj poznalo, da je kmečki sin, slabo napravljen, grd, okoren, toda — poštenjak. Občudovaje je visel na ustih svojega lepega prijatelja, „ko je pa ta spet pozabil, kar je rekel pred petimi minutami, je odprl tanke ustne in rekel počasi in s poudarkom: Slovenci smo zelotje (!), Nemci so tirani, toda mi hočemo biti pošteni: za enega smo se zmenili in pri tem ostane.“ Lepi Bauer je prišel v odbor, a imeli so le težave z njim, bil je lažnjivec in „štreber“. Da je polovica prošelj prihajala „von den Südslaven, fiel uns doch auf. Freilich waren viele von ihnen sehr arm, aber dass sie sich leichter zu einem Gesuch entschlossen als die Deutschen, stand fest.“ (?) Le Ripač je stradal, a ni hotel nobene podpore.

Franzosu se je zdelo čisto samo ob sebi umljivo, da je Ripač zdaj posvetil svoje življenje svojim revnim rojakom. Ko je pa to omenil, je dejal župan: Iz same dobrote ni prišel k nam. — Krčmar in krčmarica pa ga nista pustila, da bi bil stvar pojasnil.

Drugi dan je poiskal Franzos hišo doktorjevo; bila je prav taka kmečka bajta kakor druge, le bolj čedna. Pred kočo sta sedela dva otroka, devetletno plavolaso dekletce je učilo šestletnega dečka iz abecednika. Otroka sta se takoj na prvi pogled čudovito razločevala: dekle finega, lepega obraza, modrih oči in zlatih las, fant pa črnolas, nelep kakor očetu iz obličja izrezan.

Na prag je stopila ženska „južnoslovanske lepote, visoka, vitka, finih melanholičnih potez, in krasnih ogljenočrnih las. O takih očeh, o takih laseh pojo pesmi tega ljudstva.“ — Moža ni bilo doma. — Nazajgrede po poti ni šlo Franzosu v glavo, kako to, da imata ta dva človeka, oba brunetna, plavolasega otroka (deklico).

Zdravnika je srečal na poti. Ta je bil zelo prijazen in ponudil se mu je celo za vodnika za drugi dan.

Na koncu ga vpraša Franzos, kje in kaj je zdaj Bauer.

„Zdrznil se je in pobledele in odvrnil zategneno: Bauer? — O temu gre dobro. Ta je že davno okrajni glavar nekje na Moravskem.“ — Tristo medvedov! sem zaklical, lepa kariera! — Da, da, znati je treba, je dejal z grenkobo.

Enkrat klerikalec, potem liberalec, enkrat Slovenec, potem Nemec — kakoršen je bil predstojnik! In oženil se je z baroneso... Pa rajša ne govoriva o tem možu! — Oddahnil se je globoko, pozdravil in šel."

Bolj ko je potem občeval avtor z zdravnikom, bolj se mu je priljubil. „Revni zdravnik je bil tako plemenit, nesebičen človek, da mi je znanje ž njim bilo kakor bi bil našel zaklad... Svojo revščino in sramoto je prenašal brez tožbe. Njegove napake pa so bile le sence njegovih dobrih lastnosti. Bil je prepošten, da bi se bil mogel v verskih stvarih hliniti, a je pri tem pozabil, da so mu njegove radikalne izjave škodovale, ker ni imel duhovščine med svojimi pacienti, pa tudi kmetje mu radi tega niso tako zaupali in ni mogel nanje vzgojevalno vplivati.“ Bil je seveda tudi zaveden Slovenec „seine Treue wies ihm seinen Platz — und das Deutschtum war eben der Feind...!“

Tako je pretekel že en teden prijetnega občevanja z zdravnikom. Tu se je dogodil neprijeten prizor, ki mu je pa dal priložnost, „da je pogledal v dušo človeka, kakor jih ni bilo veliko.“

Neko popoldne — avtor je bil pri zdravniku povabljen na kosilo — plane v sobo vaški mežnar, češ, da je gospoda župnika kap zadela. Kuharica da je poslala sicer voz po ranocelnika v Višnjo goro, on pa da je pritekel sem, ker je nevarnost velika. Zdravnik je takoj šel in prišel šele čez tri ure nazaj. Da je storil vse, kar zamore zdravniška umetnost v takih slučajih. Odšel je šele, ko se je pripeljal ranocelnik. Župnik da je še živ, a da gre ž njim h koncu.

Vsa rodbina se je odpravila na izprehod. Ko so stopili na prag, je zazvonil mrtvaški zvon: župnik je bil mrtev. Pot jih je vedla ravno mimo farovža. Žena in otroci so šli naprej, oba moža pa v precejšnji razdalji zadaj.

„Pred farovžem je lezel ravno ranocelnik, debel mož, surovega obraza in rdečega nosa, v koleselj. Ko je zagledal zdravnika, je začel kričati nanj:

Tako torej delajo doktorji! Župnik je moj pacient — vi greste pa vseeno k njemu! In storili niste ničesar! Dal bi se bil rešiti! Jaz bom to naznanil. Vi ste sicer že tak, da tuje grehe krijete s svojim imenom, jaz pa ne!“

Zdravnik je postal zelo bled, a je šel molče dalje. To je ranocelnika še bolj razjarilo. Kričal je:

Tuje otroke, tiste že lahko obdržite, tujih pacientov pa ne!

Zdravnik je pobledel kot smrt in vzdignil palico. Zgrabil sem ga za roko. — Vaša žena! sem zaklical, ali hočete, da ona to sliši?... Spustil je roko. Ranocelnik se je odpeljal...“

Drugi dan ga je obiskal zdravnik in mu povedal „svojo zgodbo“.

Bil je sin revnih staršev iz vasi blizu Kranja; oče je bil čevljar. Ko je končal vaško šolo, je bil star že 15 let. Ker je bil zelo nadarjen, mu je župnik preskrbel štipendijo 40 gld. na leto, šel je v Kranj na gimnazijo. Starši so mu pošiljali kruha in sadja. Pri okrajnem glavarju Bauerju je dobil inštruktorsko mesto za 3 gld. na mesec, bil je pa v mladega Bauerja ves zaljubljen, a sam ne ve, zakaj. Kajti Bauer je bil len, lažniv in je ravnal z vsakim surovo, kdor je to potrpežljivo prenašal in take vrste je bil ravno Ripač.

„Rad sem ga imel menda zato, ker je bil on lep, jaz pa grd, on okreten, jaz neroden, on gosposko dete, jaz kmet, on vesele narave, jaz melanholične.“

Že v gimnaziji se je zaljubil v lepo hčer aktuarja pri okrajnem glavarstvu „Maro Kopovič“, spoznal jo je pri plesni uri pri svojem prijatelju Bauerju.

Po končani gimnaziji bi bil imel postati duhovnik, tako je bil obljubil župniku. „A nisem postal. Menite morebiti, da zavoljo Mare? Ne, dane besede bi ne mogel prelomiti — zato da bi postal srečen... Nisem mogel, ker sem bil izgubil vero. Brez kakšnih posebnih doživljajev, tndi ne da bi bile vplivale kakšne knjige; prišlo je kar tako po malem, eno vprašanje je dalo drugo in nekega dne sem si dejal: „Ne! Da bi oznanjal drugim, česar sam ne verjameš, to bi bila grehota! Tega ne smeš!“ Župnik je divjal, starši so jokali, a jaz nisem mogel pomagati ne sebi ne njim. In tako sem šel kot medicinec v Gradec.“

Ripač je bil že star 23 let, ko je prišel na univerzo. Če bi bil mlajši in slabotnejši, bi tega življenja ne bil vzdržal. Starši mu niso mogli pošiljati ničesar. Lekcij ni dobil. Pomagal si je na originalen način. Mož, pri katerem je stanoval je bil prodajalec premoga in drv, žagal mu je več ur na dan drva in nosil premog; za to je dobil posteljo in zajutrek. Po zimi je kidal sneg v mestu, v stavbeni sezoni je ponoči nosil opeko

pri zgradbah. Poleti ob času košnje in žetve je šel na deželo za delavca. Pri tem je pa še pridno študiral in profesorji so bili zelo zadovoljni z njim.

„In pa naše društvo, ti govori, petje! Dober Slovenec sem bil že v gimnaziji, zdaj sem bil pa z dušo in telesom, ker sem zdaj vse bolj jasno pojml. Saj ne boste užaljeni, če vam rečem: nemška znanost, ta mi je res imponirala, kako so se pa Nemci med sabo bili v deželnem zboru, v mestu, na univerzi, tisto mi je pa bolj malo imponiralo.“

Razen narodnosti je imel še dva svetla ideala: svojega Franca (Bauerja), ki je igral v društvu prvo vlogo in pa Maro daleč tam v Kranju. Upanje, da bo njegova, je bilo vedno večje, kajti imela je sicer zelo mnogo častilcev, ker je bila lepa, a nobenega resnega ženina — ker je bila revna.

Če je prišel domov na počitnice, je bila z njim prav prijazna, „saj je vedela kako jo ljubim, slepa bi morala biti, da bi tega ne opazila — in tega nobeno dekle ne zameri.“

Bauer je odšel eno leto prej z univerze kakor Ripač in sicer je prišel v Kranj za praktika k okrajnemu glavarstvu. Vsak mesec je pisal Ripaču, posebno o Mari. . . . Ta je postal tačas demonstrator v fiziološkem laboratoriju pri Rolletu in dobival za to 30 gld. na mesec. Bauer mu je tačas vedno pisaril o Mari. Da hočejo Maro po sili poročiti z novim aktuarjem Zazičem, ki ga dekle ne mara. „Napravi hitro rigorozo, tačas stojim jaz zate na straži in prepričan sem, da te sprejme dekle z obema rokama, ko jo prideš končno odrešiti.“ Tačas ko je tako pisal, je bil lopov dekle, ki je lepega fanta rado videlo, že zapeljal — in se dal potem prestaviti v Linec.

Ko je bil 12. decembra 1874 promoviral, je hitel Ripač — nič hudega sluteč v Kranj.

Tu je izvedel vso grozno resnico. Lopov je pisal Mari iz Linca: zdaj pride Ripač, ta te tako vzame.

Od svoje bivše gospodinje (ki se piše „Ribovac“!) izve tudi, da namerava dekle iti proč od staršev k stari teti (ki ji je ime „Fruzia“!) v Tupaliče visoko gori v Kokrski dolini, pod Karavankami. „Seveda je to stara tercijalica, sladkih besed kakor med, srce pa polno žolča in jaz bi rajše iskala pomoči pri hudičevi stari materi kakor pri njej. Pa Mara mora že vedeti, kaj

dela. Pravi, da tete niti vprašala ni, če sme priti. Danes ob sedmih pride voz, da jo odpelje v Tupaliče.“

Ripaču se je hipoma posvetilo: ob tem času je Kokra velika, deroča voda in kaj je nameravala Mara storiti, je bilo jasno; od začetka je pot ob Kokri zložna, potem pa postane tako ozka in strma, da morata voznik in tisti, ki se vozi, stopiti z voza. Voznik vodi spredaj previdno svojega konja na uzdi in ne gleda nazaj. . . .

Ura je bila šest. Ripač je hitel v Kokrsko dolino, da bi prišel pred Maro na tisto usodno mesto. Prišel je tja in se skril pod skalo. Zgodilo se je prav tako kakor je slutil. Na onem mestu sta voznik in Mara stopila z voza, voznik je peljal konja naprej, Mara pa — je že napravila kretnjo, da bi se vrgla v vodo, tu jo zgrabi krepka moška roka in je ne izpusti. Po dolgem prigovarjanju jo je spravil k svojim staršem. „Šest tednov pozneje je bila Mara moja žena. Tako, zdaj veste vse.“

Mož si je pokvaril s tem akademično kariero, dobri Rollet bi ga bil vzel za asistenta, ne pa akademični senat! Tudi na južnem Štajerskem, kjer se je naselil od začetka, ni mogel izhajati, bil je „brez časti“. V teh hribih je šlo. A čutil se je srečnega.

Avtor pripoveduje dalje, da je zadnje poletje sedel v krčmi bregenskega gozda; tam se je seznanil s turistom, ki je bil iz Višnje gore doma.

„Potem pa gotovo poznate drja. Ripača! sem vprašal. — Seveda, ampak mož je že mrtev, spomladi je umrl, imeli so tam gori epidemijo, tifus, pa se je pregnal in presilil. Dober mož, a življenja ni razumel nikoli.“

Odgovoril nisem nič. Sam pri sebi pa sem si mislil: O ko bi ga mi vsi tako razumeli kakor dr. Jan Ripač, kakšen Eden bi bila ta uboga, temna, trda zemlja!“

To je vsebina novele. Verjetno je, da povest bazira na resničnem dogodku. Le s slovenskimi lastnimi imeni oseb mož ni imel sreče; je pač le malo ali nič prodril v skrivnosti slovenskega jezika. Ime naslovnega junaka pač ni slovensko, najprej bi še bilo češko. Mara Kopovič je tudi kaj nesrečno stesano „južnoslovansko“ ime.

Iz srbščine ali hrvaščine je tudi vzel ime Ripačeve gospodinje v Kranju: Ribovac. Prav „južnoslovansko“ se tudi piše načelnik postaje v Kranju: Vuk Spiranski. Kje je pobral prečudno

ime za Marino teto, tercijalko v Tupaličah „Fruzia“, tega ne uganem. Morda je to kaj poljskega?

Najbolj zanimivo in značilno za Franzosa se mi zdi pri tej noveli to, da je čistokrvni zastopnik slovenske rase Ripač naravnost ideal poštenega in plemenitega moža, modrooki in plavalasi zastopnik germanskega plemena Bauer pa je lažnik, lopov, štreber, človek brez značaja, najnižje moralne kvalitete. Zdi se mi, da je hotel Žid Franzos, dati nauk tisti struji med Nemci,

ki prisegajo na čisto, nepomešano plavo german-sko pleme in iz tega stališča zaničujejo in ponižujejo vse druge, posebno brunetne rase, Žide, Slovane itd.

Na vsak način je Franzos med modernimi Nemci prava bela vrana, da piše še toliko pravično o nas. Tega Slovenci od časov Herderja, ki je obžaloval, da so Nemci v starih dobah tako neusmiljeno trebili Slovane, nismo več navajeni.

Umirajoči.

Poznam jih dobro. Stasi so jim vitki,
oči velike, vprašujoče,
stopinje trudne in nasmehi bridki.
Poznam, poznam vse te umirajoče.

Poznam jih dobro. Kadar ura bije,
se jim tesnobna duša zgañe
strahu. In zopet radosti neznane
začudijo se, da jim solnce sije.

Od rojstva trudni, hektični in sivi
mro od poroda pa do smrti
in dobro znajo vsi, da niso krivi
in da jih moč in zdravje silno črti.

In strašijo se listov šepetanja
in senc, ki žarek jih nariše — —
Pustite jih. Tiho, tiho, še tiše!
Crtite! A gorje mu, kdor preganja.

Pavel Golia.

Pozno hrepenenje.

Hrepenenje neugnano,
dajte vajeti mu trojke,
dajte mu prostost devojke,
pol življenja je za mano!

In življenje, kam še hoče?
Nasadim si rožmarina
tam ob Savi, domovina,
nagelj v okno skrite kočē!

Nasadim kreposti v narod,
ki mu je kot solnce duša,
ki se dvigniti poskuša,
pa gorje mu tuji zárod.

Vida.

Pred rajem izgubljenim človek je stal,
strmela je Žena, k njemu privita,
v neskončno puščavo sivečih se skal,
za njima je Kerub sred groznega svita

gorel in so cedre šumele nad njim.
A človek se sklonil k cvetoči je Ženi:
nosila v pogledih je sto Kerubim,
a usta so bila ji raj razcveteni.

In človek jo vzel je na silne roke,
in pesem pojoč jo je nesel v pustinje.
In v rože vse trnje njegove cestē
oči so prečarale Ženine sinje...

Vojeslav Molé.

Listek.

Književnost.

Engelbert Gangl: Moje obzorje. Bilo je pred osemdesetimi leti, ko sta se udarili pri nas dve struji, dve generaciji, starejša Kopitarjeva in mlajša Copova, Čebeličin krog. Kopitarju je bila narodna pesem višek poezije, umetni pesnik naj torej tudi posnema narodno pesem. Prešernove pesmi je obsodil, češ, da kmet n. pr. elegije „Slovo od mladosti“ ne bo razumel. Čop pa je odgovoril, da potrebujemo literaturo tudi za inteligenco. Goethejeva „Zueignung“ tudi ni berilo za kmete in neizobražence.

Kakšne lastnosti mora imeti pesem, da postane narodna? Potrebno ni, da bi bil pesnik iz ljudstva in sploh neznan, tudi pesmi umetnih pesnikov so postale popolnoma narodne. Toda le, če so v dovolj priprosti obliki izražale čustva in misli, ki niso toliko individualna, da bi ne bila tudi splošna; tako n. pr. lahko postanejo narodne vse ljubavne pesmi, ker je ljubezen splošno čustvo, prav tako pesmi ki opevajo kak stan n. pr. vojaški stan i. p.

Iz same težnje po tem, da bi postal naroden, pa ne bo velik pesnik vkoval v verige svoje osebnosti. Kajti veličino vsakega umetnika sodimo po tem, v koliko je znal izraziti v dovršeni formi veliko individualnost. In za to pravico umetnika, da izrazi brez ozirov na maso ljudstva svojo osebnost, se je zavzel Čop v polemiki s Kopitarjem l. 1833.

Bili so in so še pesniki, ki nikakor niso taki ljubljenci bogov, da bi jim bili dali kakor pravi Goethe „die Schmerzen, die unendlichen und die Freuden, die unendlichen ganz“, ki nikdar niso nosili s Prešernom v prsih „al pekel al nebo“, kratkoma lo ljudje ki so bližje vsakdanji povprečnosti kakor pa nadčloveški genialnosti. Njih pesmi pa so se, ker so imeli iskreno, pravo čustvo in ker so znali biti v obliki preprosti, brez vsakega patosa in bombasta — tega narodna pesem ne prenese — postale tako priljubljene med ljudstvom, da so postale narodne. Narodna je postala Potočnikova zdravica „Pridi Gorenc“, ki je izšla v l. zvezku „Čbelice“, in kdo se n. pr. še spomni na avtorja pesmi „Po jezeru“, „Zagorski zvonovi“? Pesmi so dobile primerne napeve in večina tistih ljudi, ki jih pojo, ne ve, kdo jih je zložil. Hči jo sliši od matere, po ustnem izročilu gre naprej, pri tem se izpreminja (lastnost vsakega ustnega izročila) t. j. postala je narodna.

A tudi pesmi velikih umetnih pesnikov postanejo narodne. Saj tudi oni izražajo včasih splošna čustva in misli in če to store na preprost način, ima pesem, če dobi istotak napev, vse šanse, da postane narodna. Čisto narodna je postala n. pr. Prešernova „Luna sije“.

Ta uvod aplicirajmo sedaj na naš primer, na Gangla, ki je izdal zbirko 5 manj kakor 200 pesmi. Kam naj ga prištejemo? K prvi kategoriji? K ljubeznivim, preprostim in priljubljenim Potočnikom, Vilharjem, Resmanom? — Ali je ena pesem v zbirki, prisrčna, preprosta, ki gre od srca k srcu, brez nepotrebnega besedovanja in — brez patosa? — Odgovor: Niti ene ne najdeš.

V prvo kategorijo pesnikov torej Gangl ne spada.

Ali ga pa lahko denemo v drugo skupino, k velikim individualitetam, ki nosijo vsega sveta gorje in radost v svojih prsih, ki jih rodi vsak narod le par tekom stoletij in ki so kakor plamen, ki je šel pred Izraelci, ali ga moremo šteti k Prešernu, Mickiewiczu, Puškinu itd.?

Gangl se sam tudi gotovo ne bo hotel primerjati takim velikanom. — Pesnik sem pa le, si misli! Moje pesmi so bile tiskane v „Zvonu“ in drugod. Ergo sem pesnik. Čeprav le srednje vrste, ampak pesnik sem pa le. — To si misli Gangl. Jaz bi mu pa rad ravno to njegovo domnevo, da je pesnik, izbil iz glave.

Vse časti vreden mož je Gangl; če kandidira v mojem okraju, ga volim za poslanca, toda pesnik, tudi srednje vrste, on ni. Ganglova poezija ima namreč vse tiste znake, ki jih ima diletantizem, Gangl je diletant. Neki znameniti nemški pisatelj — imena se ne morem spomniti — je pred leti pisal v „Literarisches Echo“ o razliki med pravim pesnikom in diletantom. Pravi pesnik, pravi umetnik ovlada suverensko svoj predmet, tudi izraz, formo. Diletant pa se „navduši“ (kakor bombastičen govornik) ob lastnih prvih posrečenih verzih in ti ga „ženejo“ potem naprej. Posebno rima, v moderni poeziji povsod doma, igra tu usodno vlogo in daje „pesnikovim“ mislim smer.

In tak diletant je Gangl. Ne bom dolgo izbiral, kar epigraf (geslo) bom vzel na kritično rešeto:

„Ne boj se! — Nikomur v sužnosti vdan,
z resnico opasan stopi na plan
in svojega čolna vodi krmilo
z rokó, ki žitje jo je utrdilo!“

Avtor stopi, nikomur v sužnosti vdan in opasan z resnico (to bo torej nekak meč) na plan. Pričakujemo torej, da bo zdaj stal tam na plani in se boril z mečem resnice proti laži. A avtor je kar naenkrat v čolnu in vodi krmilo (svojega življenja pač). V štirih verzih ne ostane dosledno pri eni prispodobí. To je ravno tisti diletantizem.

S pravimi pesniki pa ima Gangl skupno to, da zabavlja na te uboge kritike. Posvetil jim je sonet s čudovito originalnimi rimami na „—on“. Bog vari, da bi jaz rekel Ganglu — čeprav spadam tudi k tako osovraženi toipi re-

cenzensov, „kujon“; niti „pacedron“ (imenitna beseda!) mu ne bom dejal, ker ti izrazi pač ne spadajo v „salon“. (Prva rima „poklon“, je pa za nič, g. Gangl.) Tisto banalno modrost na konci: „Tadeln kann ein jeder Bauer, besser machen das ist sauer“ bi si bil pa tudi Gangl lahko prilhranil. Znano je namreč, da so ravno umetniki umetnikom najbolj krivični kritiki. Sicer se je pa izpolnila Ganglu srčna želja: recenziral ga je mož, ki je bil menda celo njegov učitelj, ki ni le kritik ampak tudi pesnik: Anton Funtek. In raztrgal ga je neusmiljeno. Prevel je Ganglove verze le v prozo in pokazala se je njih praznoba. (Metoda ni nova; priporočal jo je že Herder.) Očita mu gostobesednost, bombastičnost v formi, banalnost v vsebini. Jaz nimam ničesar več pristaviti. Kar je Gangl iskal, to je dobil: pesnika za recenzenta. — „Vendar té bodo morebit ostale“ pravi skromno Prešeren o svojih pesmih. Gangl naj bo prepričan, da iz vseh 200 njegovih ne bo ostala niti ena. Njegova zbirka ne pomeni nobenega plusa — niti plusiča — v naši literaturi.

Dr. V. Zupan.

Zapiski.

Aškerčeva pisma Švedu Jensenu. (Priobčuje Fran Govekar. Konec.) Nato manjka zopet več Aškerčevih pisem, zakaj pesnika sta se med tem pobratila. Dne 4. avgusta 1901. piše Aškerc:

„Čislani pobratim! Šele danes Ti pošiljam fotografijo Ljubljane, kateri prilagam še sliko celjskega starega gradu in pa sliko mojega rojstnega kraja — Rimske Toplice. Vendar mislim, da slika celjskega gradu ni umestna za Tvoj prevod mojih pesmij. Ali ker si hotel imeti to sliko, Ti jo pošiljam. Takisto prilagam še fotografijo svojega rojstnega kraja (Rim. Toplice), če jo potrebuješ. Po mojem mnenju bi bila skoro ta poslednja slika umestnejša, nego pa slika Celja. Ad libitum ...

Hvala lepa za literarne podatke o grofu Snoilskem! Hočem na vsak način povedati v „Zvonu“, da slavi Snoilsky svojo 60letnico. In za to notico so mi Tvoji podatki jako koristni ... Tist' pesem za Snoilskega god Ti pošljem že morebiti do 1. avgusta. Jo lahko prevedesh v kakem švedskem listu. —

Ali se Tvoji prevodi mojih stvari že tiskajo?

Danes Ti pošilja Schwentner tudi „Prešerna“ v novi izdaji, ker si mi bil zadnjič omenil, da ga še nimaš. Prosim, vzemi ga od mene za spomin! V kratkem Ti tudi pošljem „svojo“ Rusko antologijo, kadar bo natisnjena. —

Iz pisma z dne 30. avg. 1901.

„Čislani prijatelj! Hvala Ti lepa za poslane korektorne pole, ki so me nenavadno zanimala. Prečital sem vse, čeprav žal, nisem veliko razumel. Obenem se Ti že sedaj opetovano zahvaljujem za veliko čast, da si me predstavil Svojim rojakom. Čudna usoda! Tvoji visokoizobraženi rojaki bodo čitali poezije skromnega Slovenca in morebiti jim bode marsikaj ugajalo. In marsikateri Šved — morebiti tudi kaka lepa Švedinja! — vzame v roko „atlas“, pa bode iskal tistih dežel „tam doli na jugu Evrope“, kjer bivajo Slovenci ...

Le čestitati moram Vam Švedom k Vašemu lepemu in krepkemu, blagovozvočnemu jeziku! Deklamacija v Tvoji materinščini mora biti krasna! Občudoval sem tudi mnogoštevilne moške rime — opp — topp, ar — kar, del — fel,

sof — dof, hus — brus, vals — hals, bal — dal, mö — snö, hem — lem, far — gar, dag — jag, tog — dog, lön — bön. Toliko enozložnih rim bo najti težko v kakšnem drugem evropskem jeziku.

Tvoj izbor kaže o Tvojem finem razumevanju in okusu. Zdi se mi, da je neki sistem v tem izboru.

Dr. Bučarju sem že pisal in mi je že obljubil kritiko. Grofa Snoilskega bo Tvoja knjiga gotovo jako zanimala. —

V prilogi Ti pošiljam čistopis pesmi na Snoilskega in Te prosim, da mu za njegov jubilej odpošlješ v Stockholm — o pravem času! V prvi polovici septembra bom namreč na potovanju in ne v Ljubljani. Pesmico sem nekoliko izboljšal, zato Te prosim, da blagovoliš Svoj švedski prevod napisati po tem originalu. Mislim, da je ta verzija nekoliko boljša kakor prejšnja.¹⁾

Kar se tiče kitice — v poslednji verziji pesmi — o Evropi, Slovencih etc., ni brez historične podlage. Morda Ti je znano, da se je mnogo nemških knezov, med njimi kralj Maksimilijan, zanimalo za Trubarja. Z velikimi denarnimi prispevki so podprli slovenski prevod biblije Trubarjeve in Dalmatinove. In kralj Maksimilijan je celo korekturo slovenske Trubarjeve biblije celo sam čital ter je prevoditelju nekatere germanizme — gnada, uržah, ferdaman ... očital in grajal.

To sem hotel povedati, če sem dejal, da „nas je Evropa ljubila“.

No, poetičen ta passus ravno ni bil — in zato sem ga rajši črtal. Zdaj je bolje.

Kadar odpošlješ moje posvetilo grofu Snoilskemu, bi Te prosil, da mu omeniš, da sem na potovanju, ker sicer bi mu poslal pesem sam.

Ne vem še natančno proge svojega potovanja. Vsekakor Ti pošljem odkoderkoli razglednico.

V septemberski številki Zvonovi najdeš več notic o Švedski ...

„P. S. Dragi prijatelj! Pravkar sem govoril z g. županom Hribarjem ter mu poročal, da praznuje 8. sept. grof Snoilsky svoj jubilej. Gosp. župan mi je obljubil, da bo S. za njegov 60. rojstni dan v imenu mesta Ljubljane poslal brzojavno čestitko. Pustil sem županu Snoilskega naslov, ker jutri že odpotujem.

Ako mi pošlješ obljubljene eksemplarje Svojih prevodov mojih balad, me jako razveseliš in počastiš; jaz se Ti za knjige že naprej zahvaljujem.

Toliko za post scriptum. Skal! ...

Iz pisma z dne 16. novembra 1901. (slovenski):

„Čislani prijatelj! Tvoje ljubeznivo pismo sem prejel, a zahvaljujem se Ti zanje šele danes, ker smo bili v Zagrebu na Maruličevi slavnosti, odkoder smo Ti tudi poslali, Tvoji čestitki, razglednico. Bila je lepa slavnost! A Ti boš vse to čital v hrv. listih. G. Bučar Te še posebno lepo pozdravlja.

Gospod Snoilsky mi je pisal daljše pismo, v katerem omenja, da mu je bila moja čestitka jako všeč ter mi piše več laskavih poklonov. Ponašam se s tem pismom Vašega in našega Snoilskega. Tvoji prevodi mojih balad so ga jako prijetno iznenadili in on ne more prehvaliti Tvojega krasnega dela.

¹⁾ Pesem je izšla v „Lj. Zvonu“ 1. 1903. str. 424—425. Toda kitice o Evropi i. dr. v tej (tretji?) verziji.

Ljubljana je ponosna, da ji je g. Snoilsky poklonil v spomin svojo krasno knjigo poezij „Svenska bilder“. Gosp. Hribar se je g. Snoilskemu že zahvalil.

Z velikim zanimanjem sem tudi čital recenzije švedskih časnikov o Tvojih prevodih mojih balad, a da Švedom tako ugajajo moje stvari, to je zame velika čast! Švedi so gotovo razvajeni v takih stvareh...

A propos! Tvoj hrvatski telegram, ki smo ga prejeli sredi banketa (v Zagrebu. Op. por.), je izzval pravi entuzijazem in gromovito ploskanje ter „Slava“ in „Živio“ Jensen! Midva z dr. Bučarjem pa sva klicala: „Skal Jensen!“ — G. Hribar Te lepo pozdravlja. —

Nato manjka zopet Aškerčeva korespondenca do 4. junija 1903:

„Velecenjeni prijatelj! Hvala Ti lepa za žalostno poročilo o smrti Vašega in — našega Snoilskega! Prejmi moje najiskrenejše sočutje povodom velike izgube, ki Vas je Švede zadela.

Čudno — Stockholm je vendarle zelo daleč od Ljubljane, da tako pozno in težko izvemo novice iz Vaših krajev! Ko bi bil izvedel to poprej, bi bil napisal nekrolog za „Zvon“, tako pa napišem bržčas nekaj za „Slovana“...¹⁾ Hvala Ti tudi za poslane eksemplare „Göteborg-Handels-Tidning“. Čital sem Tvoj prevod svoje čestitke Snoilskemu o 60letnici.

Ako mi še pošlješ kak švedski ilustrovan časnik, kjer bode objavljen pogrebni spreved Vašega in našega Snoilskega, mi bode jako drago.

Tudi v Ljubljani se je pripetilo 3. maja nekaj žalostnega. Prof. Rutar, ki si ga gotovo poznal, je umrl; zgoraj je namreč ponoči v svojem stanovanju.

V Stockholm bi rad prišel enkrat, samo ne vem še kdaj. Pri Vas se človek lahko veliko nauči.

A propos, da ne pozabim! Čeprav že davno post funera, se vendar spodobi, da Ljubljana kondolira Švedom o priliki smrti velikega Snoilskega. Samo ne vem na katero addresso naj bi se poslala sožalnica?...

Kakor veš, sem jaz pred petimi leti korespondiral z grofom S.; zato imam od njega več pisem, švedskih in nemških, tudi svojo sliko mi je poslal ter podobo svojega pradedca „Snoilskega“.

Kadar bi Vaša akademija potrebovala kopije teh pisem, bi jih rad poslal. Gotovo se bodo švedski literati zanimali zlasti takrat, kadar se začno izdajati vsa skupna dela pokojnikova, tudi za korespondenco njegovo. Zato Te pooblašam, da poveš Svojim tovarišem, da imam tudi jaz nekaj pisem Snoilskega...*

Poslednje pismo na Jensena je z dne 19. jan. 1910. Aškerc čestita prijatelju k praznovanju „abrahamovine“, o čemer je zvedel iz „Savremeniaka“... Šele iz „Savremeniaka“ sem tudi zvedel, da Te je imenovala upsalska univerza za č. doktorja phil. Čestitam! Saj si zaslužil!

† **Dr. Anton Dermota — konvertit.** Po smrti A. Dermote je prinesel „Slovenec“ par notic, kjer trdi, da je umrl ta Masarykov učenec kot katolik, da je hodil v cerkev in sprejel tam z veliko pobožnostjo sv. zakramente.

Od začetka me je ta trditve osupnila, pozneje pa se mi je naenkrat posvetilo: spomnil sem se svojega zadnjega obiska pri njem, v drugi polovici januarja letošnjega leta,

spomnil sem se, da sem videl v njegovih rokah, ko je ležal na postelji, sv. Avguščina „Confessiones“. In vsa reč se mi ni zdela nič več tako neverjetna, pač pa zelo čudna in nedosledna. Kajti pot od Avguščina pelje sicer k Bogu in krščanstvu, to pa še ni identično s katolicizmom.

Najprej je bil Dermota nedosleden Masarykov učenec, ko je šel v socialno demokracijo in postal „sodrug“. To je storil učenec onega Masaryka, ki je pobil materialistični marksizem, na katerem je zidana ta plitva nova vera delavskih mas. No pa to nedoslednost je zagrešilo več slovenskih Masarykovcev. Sicer se bo reklo, da niso marksisti, ampak „revizionisti“, toda na teh imenih ni ležeče, fakt je, da stoji idealistična filozofija Masarykova v direktnem nasprotju z načeli in končnimi cilji socialne demokracije.

Iz enega ekstrema je zašel Dermota v drugega, iz ene nedoslednosti v drugo, ko je pogledal smrti v oči. Zvrtelo se mu je v glavi, ko je naenkrat stal ob robu brezna večnosti in zbal se je kakor otrok in se prijel Matere Katoliške Cerkve za krilo.

Dermota mi je bil svoj čas prvi mentor na poti vseučiliškega življenja. Realistično gibanje hrvaške mladine („Novo Doba“, „Hrvatska Misao“) in tudi naše (Poslanica slovenski mladini „Kaj hočemo“) me je napolnilo z občudovanjem filozofa Masaryka. In šel sem v Prago, ne iz slovanskega navdušenja kakor svoj čas eden prvih slovenskih študentov v Pragi, Dermota, ampak le, da slišim češkega „proroka“. Obrnil sem se na Lončarja, ki je ravno takrat dovršil svoje študije, naj mi dá nekatera pojasnila, kako se živi in študira v Pragi.

Dal mi je za voditelja na pot Dermoto, ki je bil že „stara hiša“. Stanovala sva od začetka skupaj pri neki starki na Mali Strani. Izprva sem bil popolnoma navezan na njega kakor psiček, ker nisem poznal niti velikega mesta niti jezika. Dermota me je vpisal, me peljal na univerzo, v češko realistično društvo „Slavia“ itd.

A on ni bil človek, da bi bil koga privezal nase. Trda je bila njegova skorja, bodisi da mu je to že bilo v njegovi gorenjski naravi, bodisi, da so ga bridke izkušnje napravile težko dostopnega. Pod to trdo gorenjsko skorjo pa je bilo gorko, dobro srce. Vsak seveda tega ni občutil, ker za „vsakega“ Dermota tudi ni bil. Navadno je bila njegova beseda ironična in prav neprijetno „zafrkljiva“. Bil je pri debatah strah svojih nasprotnikov, ki jih je nensmiljeno izdelaval s svojimi sarkazmi. Na njegovo iniciativo smo imeli v Pragi več debatnih večerov o raznih „vprašanjih“, narodnem, socialnem, verskem. Pri verskem je z nekako trmoglavostjo vztrajnostjo ponavljal, da je treba imeti religijo, natančneje pa te svoje trditve ni znal dokazati. Živel je čisto pod sugestijo Masaryka. Pod isto sugestijo sem prišel pozneje jaz. Takrat pa sem bil prišel z gimnazije, že od pete šole navdušen Zarnikov pristaš in zakrknjen Haecklovcev in „monist“. Ugovarjal sem, da religije prav nič treba ni in da nam zadostuje „svetovno naziranje“. Pritrjevala mi je Zofka Kvedrova. Pulili smo se za besede. Znal sem takrat še premalo češko, da bi bil poznal Masarykovo versko filozofijo. Seznanil sem se z njo šele v enem poznejših semestrov, ko je imel „publicum“ o „filozofiji religije“. Tam je primerjal vsa tri glavna krščanska veroizpovedanja in prišel do rezultata, da sta katolicizem in pravoslavlje napol poganska, formalistična; najbolj čisto in najbolj duhovno je krščanstvo v protestantizmu. Poudarjal je, da stoje protestant

¹⁾ Napisal pa ga je vendarle za „Lj. Zv.“ 1903. št. 7. Op. por.

ski narodi kulturno mnogo više od katoliških, da imajo več podjetnosti, samostojnosti mišljenja. Dalje, da se je značaj češkega naroda pokvaril z nasilno protireformacijo. (To velja tudi za nas Slovence. Bili smo za časa Trubarja skoro vsi protestantje, a z nasiljem so naše dede spet „izpreobrnil“. Naš značaj je postal še bolj hlapčevski in potuhnen nego je že bil vsled grajščinskega pritiska.) Masaryk je ravno katolicizem najhujše pobijal. — Vse to in še mnogo drugega proti katolicizmu je svoj čas brez dvoma poslušal tudi Dermota, tudi bral je Masarykova dela. Kako se more človek, ki je vse to res v sebi predelal, tako da je postalo njegova duševna lastnina, še kdaj vrniti h katolicizmu, mi ni razumljivo.

Bolezen me je bila pregnala to zimo iz meglene Ljubljane v „solnčno“ (jaz bi rekel rajši „prašno“) Gorico. Dermota pa se je bil že pred leti umaknil tja s svojim slabim zdravjem. Bila sva večkrat skupaj, udeleževal se je s svojo zaročenko vseh slovenskih koncertov in predavanj v „Trgovskem Domu“. Nič nisem opazil na njem, da bi bil bolan; imel sem ga za popolnoma ozdravelega. Nikoli ga nisem slišal, da bi bil zakašljaj. Oton Župančič mi je bil naročil, naj ga naprosim za ocene nekaterih knjig „Socialne Maticе“. Ustregel je z veseljem Župančičevi želji. Dejal je dobrodušno: „No, Župančiču to prav rad naredim“.

Letošnja nenavadno huda zima je začela januarja neusmiljeno gospodariti tudi v „solnčni“ Gorici. Burja je divjala, da se je vsa hiša tresla, mraz je šel skozi najdebelejšo suknjo do kosti. To pač ni ugodno vplivalo na Dermoto. Name tudi ne. Zato sem sklenil, da pobegnem pred kraško burjo v italijansko Švico. Dan pred odhodom, bilo je v petek 23. januarja, sem se šel posloviti k Dermoti. Možno si je bil že pridobil lastno vilo v Via Tre Re. V I. nadstropju je bila na eno stran pisarna, na drugo njegovo stanovanje. Kako sem se začudil, ko mi je odgovorila tipkarica v pisarni, da „so gospod nekaj bolni in da ležijo“. Naj le grem k njemu, če bom le mogel najti njegovo sobo. In odprla mi je vrata, ki so vodila iz njegove delavnice v privatno stanovanje. V delavnici je imel razun pisalne mize še precejšnjo biblioteko, kjer je kraljeval nad vsemi Machar. Po stenah so visele karikature nekaterih znamenitih „sodrugov“: Prepeluha, Lončarja, Etb. Kristana, ki jih je bil nalašč naročil pri Smrekarju. Stopim torej skozi tista vrata. Začel sem

bloditi po raznih hodnikih in praznih sobah kakor bi bil prišel v labirint. Končno odprtim spet na slepo srečo neka vrata in res — bila je Dermotova spalnica. Tam je ležal na železni postelji, pred seboj Goethejevega „Fausta“ in Avguštinove „Confessiones“ v nemškem prevodu iz Reklamke. — Kaj da mu je? — Pravi, da ima menda influenco, da se je prehladil. Soba je vsa pusta, prazna in zapuščena. Za potrežbo je imel staro žensko, ki je prišla le zjutraj pospraviti... Skoro nobenega pohištva, vse golo, le ob eni steni se razprostira dolga vrsta čevljev (morda kakih 6 parov!), ki stoje kakor vojaki „in Reih und Glied“. Smeh me je silil. Njegove bolezni nisem imel za kaj resnega. Koliko se je pa on zavedal svojega položaja, ne vem; mož je bil vedno, kakor rečeno, zelo „zapet“. Znenila sva se pa celo, da mi bo spomladi, kadar se povrnem iz Egipta, preskrbel kako solnčno in mirno meblirano sobo.

Pozabavljala sva, če se ne motim, tudi malo na „Ilirce“.

In podala sva si roke, ne da bi slutila, da si jih podajava zadnjič v življenju. — Pisal sem mu pozneje dvakrat iz Egipta in čudno se mi je zdelo, da mi nič ne odgovori. Da bi bil resno bolan, mi še na misel ni prišlo. Kar malo užaljen sem bil. Ko sem se potem v drugi polovici aprila vrnil iz Egipta v Gorico, sem slišal, da je mož zelo bolan in da namerava, ko bo nekoliko boljši, oditi na jug. Obiskati ga žalibog nisem utegnil, ker sem se moral nenadoma odpeljati v Ljubljano. In ni preteklo dolgo časa potem, ko sem bral v časopisih žalostno in presenetljivo novico: Dermota je umrl.

Popolnoma jasno je, da kaže že njegovo januarsko berilo: Faust in Avgustin, v kateri smeri se je začel takrat gibati njegov duh. Da je pa mož šel v katoliško cerkev, ki jo je prej tako sovražil in ki jo je Masaryk, njegov učitelj, tako pobijal, je inkonsekvenca, ki si jo moremo res, kakor je pisal „Narod“, le razlagati iz njegove bolezni, ki mu ni oslabil le telesa, ampak tudi voljo in prej tako bistrega in kritičnega duha.

Sicer pa — vsak naj si uredi po svoje svoje razmerje k večnosti!

Bodi ti zemljica lahka, anima candida! Vsi prijatelji ki so Te poznali, Ti bodo ohranili v svojih srcih blag spomin. Have!
Dr. Vinko Zupan.

